

EVA FOCK

Fremtidens scenekunstnere?

En evaluering af Nordic Black Express

Copyright © 2006 by Norsk kulturråd
All rights reserved
Utgitt av Norsk kulturråd i kommisjon hos Fagbokforlaget

ISBN 82-7081-130-0

Grafisk produksjon: John Grieg AS, Bergen

Forsidefoto: Nils Olav Bøe, Scene 11, 2001

Sideombrekking: Laboremus Prepress AS

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00 – Faks: 55 38 88 01
E-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

For mer informasjon om Norsk kulturråd og kulturrådets rapportserie:
www.kulturrad.no

Norsk kulturråds rapportserie omfatter skrifter som kan ha forsknings- og utredningsmessig interesse for Norsk kulturråd, for deler av norsk kultur- og samfunnsliv, og for forskere og utredere på kulturfeltet. Kulturrådet utgir i tillegg en notatserie med mer foreløpig og begrenset siktemål.

Rapportserien redigeres av Norsk kulturråds utredningsseksjon og utgis av Norsk kulturråd i samarbeid med Fagbokforlaget. De vurderinger og konklusjoner som kommer til uttrykk i rapportene, står for den enkelte forfatters regning – og avspeiler ikke nødvendigvis Kulturrådets oppfatninger.

Forord

NBX er et udviklingsprojekt med det tosidede formål at professionalisere unge med transkulturel baggrund og at udvikle et transkulturelt scenekunstsprog. Med denne transkulturelle retorik lægger projektet sig i kølvandet på en central kulturpolitisk strategi for kulturel mangfoldighed.

Definitionen af målgruppen som transkulturel skal ses som en udfordring af den negativt prægede indvandrer- og minoritetsretorik, som gennem årene har præget det flerkulturelle felt.

Det transkulturelle scenesprog favner både kulturel og kunstnerisk mangfoldighed i ét begreb. Hermed inddrages det hybride udtryk defineret både gennem inddragelsen af forskellige kulturelle traditioner og forskellige kunstneriske udtryksformer.

Projektet udfordrer kort sagt de mange kulturpolitiske problemstillinger, globaliseringen stiller kultur- og kunstlivet overfor. Helt overordnet er det denne rapportes formål at belyse og diskutere de centrale udfordringer, som er knyttet til rekruttering af unge med anden etnisk baggrund til scenekunstheltet.

Det er endvidere formålet at foretage en fremadrettet evaluering af Nordic Black Express, herunder dens vision og formål, dens rekruttering af elever og deres muligheder på den aktuelle teaterscene, og dens indhold set i forhold til uddannelsesføddekæden på scenekunstrådet. Disse problemstillinger ses i relation til arenaen Nordic Black Theatre og til Norsk kulturråds strategier for kulturel mangfoldighed.

Evalueringen er gennemført af Center for Kulturpolitiske Studier i opdrag af Norsk kulturråd, og den dækker Nordic Black Express' mål og virke i

perioden 2003 til i dag. Det er således en midtvejsevaluering af et projekt, der kører til 2007.

Dataindsamling og rapportskrivning er foretaget af musiketnolog Eva Fock med teaterinstruktør Michael Fock som konsulent på teaterfaglige aspekter.

Vi vil gerne hermed takke de embedsmænd, projektledere, undervisere, nuværende og tidligere elever og repræsentanter for det norske scenekunsthelt, der beredvilligt har bidraget med deres viden og synspunkter.

Erfaringerne fra Nordic Black Express peger på, at der fortsat er behov for en målrettet indsats i forhold til rekruttering og synliggørelse af etniske minoriteter i scenekunstheltet. Projektet udforsker på kvalificeret måde feltet og forholder sig reflektivt til de udfordringer, det møder. Men bolden ligger ikke kun hos Nordic Black Express, den skal også gribes af det øvrige scenekunsthelt. Her bliver det helt nødvendigt at tage diskussionen op, om kunstnerisk kvalitet fortsat skal forstås som en universel størrelse, baseret på en vestlig selvforståelse.

Der findes ikke tilsvarende projekter eller egentlige scenekunsthuddannelser rettet mod unge med etnisk og transkulturel baggrund i Norden. Vi håber derfor, at evalueringen vil bidrage til at kvalificere og nuancere debatten om det komplekse felt Nordic Black Express opererer i, og til at styrke det fremtidige arbejde på feltet, ikke kun i Norge, men også på nordisk plan.

Oktober 2005

Dorte Skot-Hansen
Center for Kulturpolitiske Studier

Innhold

1 Nordic Black Express	7	Fra NBT til Expressen	26
Expressens historiske baggrund	7	Scenekunst i bred forstand	26
1. Periode – starten som socialt projekt	7	Et bredt teaterfag	27
2. Periode – kampen for en fremtid	8	Expressen i uddannelsesfødekæden	27
3. Periode – Expressen etableres	8	Fakultet for Scenekunst ved	
Projektet – Nordic Black Express	8	Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO)	27
Visionerne	8	Akademiet for scenekunst i Fredrikstad	28
Mål og midler	8	Nordisk Institut for Scene og	
Målgruppe og aktiviteter	9	Studio (NISS)	28
Organisation	10	Det Internasjonale Teater Akademi	
Arenaen – Nordic Black Theatre	11	(TITAN)	29
Nordic Black Theatre	11	Samarbejde med Expressen	29
Expressen – en del af NBT	11	Expressens plads i fødekæden	29
Expressen i kulturpolitikken	12	Netværk	30
Norsk kulturråds initiativer	13	De kunstneriske scener	31
Expressen som kulturpolitik	14		
2 Expressens elever	16	4 Konklusioner og anbefalinger	33
Målgruppe og optag	16	Indledning	33
Alder og køn	16	Nordic Black Express	33
Transkulturel baggrund – hvad er det?	16	Projektets formål og visioner	33
Transkulturel baggrund – i praksis	17	Expressen i NBT	34
Rekruttering	18	Expressen og Norsk kulturråd	35
Synliggørelse og marketing	18	Anbefalinger	35
Studiestøtte	19	Elevsammensætning	36
Optagelsesprøver	19	Målgruppe	36
Fastholdelse af eleverne	20	Rekruttering og optag	37
Hvor går eleverne hen?	21	Hvor går de hen?	38
NBT-eleverne	21	Anbefalinger	39
Expressens elever	22	Uddannelsens indhold	39
Videreuddannelse eller arbejde?	22	Anbefalinger	40
Kamp eller lystrejse?	24	Fødekæden	40
		Anbefalinger	41
		Afslutning	41
3 Expressen – en			
scenekunstuddannelse i Norge ...	25	5 Metode	42
Indhold	25	Interviewpersoner	42
Studieindholdet	25		

6	Oversigt over elever på NBT-teaterskole	44	Første semester	49
			Andet semester	49
			Tredje semester	49
7	Oversigt over Expressens elever ...	47	Fjerde semester	49
			Femte semester	49
8	Studieplan	49	Rejser	49
	Tema – 2003	49	Forestillinger	49
	Fast undervisning (gennem hele forløbet) .	49		
	Workshops	49		
8	Kildemateriale	50		

Nordic Black Express

Historien om Nordic Black Express (Expressen) er historien om:

- Et scenekunst-uddannelsesprojekt for unge med transkulturel baggrund – Expressen
- En arena på den norske kunstscene – Nordic Black Theatre – NBT
- En side af norsk kulturpolitik – hvor Norsk kulturråd sætter kulturel mangfoldighed på dagsordenen

Alle tre aspekter vil indgå i denne beskrivelse, som vil tage udgangspunkt i selve projektet, men som afslutningsvis udvides til at omfatte en bredere refleksion.

Expressens historiske baggrund

For at forstå diskussionerne om Expressen i dag, både projektets form og indhold, de interne diskussioner og omverdenens reaktioner, er det nødvendigt at kende lidt til projektets forhistorie og udspring af Nordic Black Theatre (NBT). Man kan her tale om tre perioder, som hver kendetegnes af en række forhold:

- Starten som socialt projekt (1993–1999)
- Kampen for en fremtid (2000–2002)
- Etablering af Expressen (2003–2007)

1. Periode – starten som socialt projekt

Nordic Black Theatre grundlagdes i 1992 af de to ildsjæle Cliff Moustache og Jarl Solberg, som et teaterprojekt med forsøgsmidler fra Norsk kulturråd med følgende formål:

«Nordic Black Theatre skal gennem professionell teatervirksomhet styrke det kulturelle samarbeide mellom kunstnere på tvers av landegrenser. Nordic Black Theatre skal være et

forum for alternativt drama, danseteater, dramametodologi med særlig vekt på nord/sør. Det skal eksperimenteres med ulik metodikk for å finne et eget uttrykkspråk. Nordic Black Theatre's virksomhet skal være særlig rettet mot tredje verden og innvandrekunstnere i Norden for å stimulere, ivareta og utvikle deres kunstneriske arbeid.»¹

Allerede året efter, i 1993, startede NBT en teaterskole for «unge med minoritetsbaggrund» i tilknytning til teatervirksomheden. Her blev den chilenske Rocco Petrucci en central figur helt frem til 2002, hvor han måtte forlade projektet p.g.a. alvorlig sygdom.² Teaterskolen fik til huse i Parkteatret, som rummede øve-/undervisningslokaler og teaterscene. Her blev der arbejdet med både traditionelle teaterfag og fysisk teater gennem undervisning i bl.a. drama, bevægelsesfag, yoga, afrikansk dans og ballet.

Elevernes undervisning blev finansieret af midler fra en lang række offentlige kasser, som dels vedrørte norskoplæring, dels såkaldte igangsætningsmidler (penge til aktivering af unge arbejdsløse). Hermed var elevoptaget knyttet til sociale midler og dermed tæt sammen med en social dagsorden. Det var ikke nok at have minoritetsbaggrund og være interesseret i teater, man skulle også have en bestemt alder, være arbejdsløs, være bosat i en bestemt del af byen (for så vidt der var tale om kommunale midler), have brug for sprogundervisning etc. Alt i alt en både besværlig og usikker konstruktion, som gjorde det endog meget svært at fastholde et kunstnerisk fokus.

Perioden var opslidende for både elever og ledelse. Midlerne blev generelt kun udmeldt for korte perioder, så eleverne kunne på intet tidspunkt være sikre på at de rent faktisk kunne gennemføre det, de påbegyndte: Et tre-årigt uddannelsesforløb. Der blev hele tiden tænkt i tre måneders perioder!

1 Formålsparagraffen i Stiftelsesdokumentet til stiftelsen af NBT, 1992 (i Egeevalueringen, 2004).

2 Rocco Petrucci døde sommeren 2004.

2. Periode – kampen for en fremtid

Omkring år 2000 startede en ny turbulent periode. Støtten fra igangsætningsmidlerne ophørte på grund af ændringer i arbejdsmarkedspolitikken. NBT's ledelse søgte om godkendelse af teaterskolen som en privat skole efter privatskoleloven. Dette blev afvist, da der på dette tidspunkt var politisk uvilje i Arbejderpartiet (som havde regeringsmagten) mod at etablere flere privatskoler i det hele taget, således heller ikke denne. I januar 2001 blev skoleprojektet derfor opgivet og lærerne opsagt pr. 1 marts.

Kort inden opsigelsesfristen 1. marts meddelte kulturministeren Ellen Horn, at der skulle findes en løsning, da projektet var for vigtigt til at blive nedlagt. I første omgang blev der etableret en lappeløsning som akuthjælp. Ikke mindre end fire departementer samfinansierede projektet gennem 2001: Kirke- uddannelses- og forskningsdepartementet, Børne- og familiedepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Kulturdepartementet. Desuden støttede også Oslo Kommune og flere andre kasser projektet. På baggrund af denne redningsaktion blev projektet således videreført endnu et år, og der blev atter optaget elever.

Oven i den økonomiske usikkerhed mistede NBT i 2002 lokalene i Parkteateret. Løsningen på dette akutte problem blev fundet i teaterbåden MS Innvik, som skulle ophøre med turnédrift langs Norges vestkyst. Det blev i stedet til kajdrift i Bjørn- vika, Oslo, hvor båden i dag danner ramme omkring teatret og de øvrige NBT-aktiviteter, medens skoledelen fik plads på Slurpen, en nedlagt fabriksejendom i Grünerløkka.

3. Periode – Expressen etableres

I samarbejde med Norsk kulturråd udarbejdede NBT i maj 2002 et endeligt projektforslag til en selvstændig teateruddannelse – Nordic Black Express. Allerede i juni 2002 gav Kulturrådet et forhåndstilsagn, men med formelt forbehold, da projektet skulle godkendes af Kultur- og Kirke- departementet. I januar 2003 lå den endelige godkendelse klar: fem års udviklingsstøtte fra Kulturdepartementet, via Norsk kulturråd. Hermed blev der, efter ti års hårdt arbejde, skabt en økonomisk sikkerhed og kontinuitet, som muliggør reelt reflekterende udviklingsarbejde.

«De første ti år var ren overlevelseskamp, det er først nu vi kan begynde og udvikle» (Jarl Solberg).

Hermed er scenen sat til et mere langsigtet og fremadrettet arbejde med mange udfordringer.

Projektet – Nordic Black Express

Visionerne

De to ildsjæle Jarl Solberg og Cliff Moustache havde hver deres visioner for Expressen, da de i fællesskab formulerede udviklingsprojektet for den transkulturelle scenekunstuddannelse³ sammen med Norsk kulturråd. Disse visioner er stadig gældende og med til at tegne projektet både indadtil og udadtil. Administratoren Jarl Solberg havde en tredelt plan som omfattede:

- en social vision om at inkludere de udstødte i det norske samfund og kunstlandskab
- en kunstnerisk vision om at professionalisere scenekunstnere
- en politisk vision om at afspejle og synliggøre de usynlige baggårdskulturer

For kunstneren Cliff Moustache byggede visionen på ønsket om at gøre NBT til et kamporgan mod norsk protektionisme. Hans vision for Expressen var at:

- multikulturelle skuespillere skulle få plads på den norske kulturscene, de skulle ind i samfundet, blive inkluderet i teaterlandskabet og det fælles kunstrum
- udvide teaterverdenen i en kunstpolitisk relevant retning

På dette grundlag påbegyndtes arbejdet med at definere de konkrete mål og finde en form til projektet, så drømmen kunne realiseres.

Mål og midler

Expressen er et fem-årigt udviklingsprojekt, påbegyndt officielt i februar 2003 som et toårigt uddannelsesstilbud for unge med «transkulturell baggrund eller annen bakgrunn enn norsk», med henblik på en «professionalisering av 10–15 skuespillere».⁴

I projektansøgningen følger en uddybende forklaring på, hvad der er projektets formål:

«Vi skal tangere de pågående offentlige bestrebelser på 'integrering' og 'synliggjøring' av innvandrerkultur og 'rekruttering' av innvandrerkunstnere i norsk kulturliv. Prosjektet skal

3 Disse visioner blev fremlagt ved et interview i 2005.

4 Fra projektansøgningen, 15/5 2002: 2.

understreke og støtte opp om den etter hvert allmene oppfatning at det sentrale målet med synliggjørings- og dyktiggjøringsbestrebelsene må være å sikre at kunstnerne kan operere på egne premisser.»⁵

I et referat fra et innledende møte mellom Expressen og Norsk kulturråd⁶ udspecificeres dette nærmere i følgende punkter:

- Synliggjøre og øke andelen av transkulturelle skuespillere og scenekunstnere i Norge
- Utvikle transkulturelle skuespillere gjennom trening og forestillingsarbeid
- Utvikle bevisste scenekunstnere som kan motvirke stereotypene som preger dagens rollematerialer for transkulturelle skuespillere
- Knytte kontakt og samarbeid, med lignende prosjekter i andre land, og slik øke bevisstheten om migrasjonshistorie og kulturendring i et globalt perspektiv
- Ta utgangspunkt i deltagerens personlig materiale
- Arbeide med dramatik utover den vestlige
- Knytte kontakt med det frie og det institusjonelle teatermiljøet i Norge
- Prosjektet skal ikke arbeide med «folklore», men være bærer eller budbringer for kultur under transformasjon, omdanning og forandring

Hermed skitseres projektets dobbeltsidede dagsorden. På den ene side legges der vekt på elevenes (trans)kulturelle baggrund, på deres særlige historie og behovet for at modvirke kulturelle stereotyper. På den anden side legges der vekt på et kunstnerisk uttrykk med et globalt perspektiv, en ikke-vestlig dramatik og kultur under transformation – det som andre steder omtales som et transkulturelt sceneprog.

De økonomiske midler stammer fra Norsk kulturråd, som fuldfinansierer projektet gjennom en særbevilling på 2 400 000 kr. årligt i fem år (fra 2003–2007). Bevillingen dekker en række poster:

- Løn til de to fuldtidsansatte medarbejdere
- Løn og honorar til timelærere og workshopinstruktører (i 2005 beregnes 0,3 deltidsansatte, fordelt på tre personer,⁷ hertil kommer instruktørerne)

- Deltagergodtgørelse til eleverne (ca. en million n. kr. p.a.)
- Lokaler m.m. på Slurpen
- Leje af NBT's teatersal
- Andet (scenografi, PR, administration, løse udgifter)

Desuden fik projektet i 2002 en ekstra særbevilling på ca. 900 000 kr. i støtte fra Kulturrådet, til at dække udgifterne i sidste halvdel af 2002. Dette beløb gjorde det muligt for elever, som havde påbegyndt deres uddannelse under NBT-teaterskolen i 2001, at fortsætte frem til Expressens start, så de evt. kunne færdiggøre deres uddannelse inden for de nye rammer.

Det er hverken en del af kommissoriet for denne evaluering at vurdere projektets økonomiske prioriteringer eller NBT-perioden. I afsnittene om «Expressen i NBT» og «Organisation» indgår dog enkelte overvejelser om konsekvenserne af det økonomiske samarbejde mellem Expressen og NBT.

Målgruppe og aktiviteter

Expressen tilbyder to års undervisning til en gruppe på ca. ti elever. For at blive optaget skal eleverne klare en optagelsesprøve, som ifølge projektansøgningen lægger vægt på følgende aspekter:

«Deltagerne skal ha en faglig/kunstnerisk plattform, et kreativt potentiale og ikke mindst personlige egenskaper slik at de kan inngå i et frigruppelignende ensemble med varighet på ca. to år.»⁸

I 2003 startede tolv elever, hvoraf fem elever afsluttede deres uddannelse med en teaterforestilling i maj 2005 og en serie monologer i juni 2005. De resterende syv var holdt op undervejs. Projektet har i sommeren 2005, hvor denne (midtvejs)evaluering finder sted, optaget et nyt hold på ti elever. Disse elever forventes færdige i sommeren 2007, hvor bevillingen ophører, og projektets fremtid skal genovervejes.

Eleverne følger daglig undervisning på skolen om formiddagen i fag som stemmebrug, bevægelsestræning, drama, sang, improvisation, sprog (norsk) og teaterteori og -historie. Hertil kommer workshops i forskellige discipliner samt tematiske emner, produktioner og studierejser.

5 Fra projektansøgningen, 15/5 2002: 2.

6 Referat fra møde mellem Norsk kulturråd og Nordic Black Theatre, januar 2003.

7 Langdalen 2005: 26.

8 Fra projektansøgningen, 15/5 2002.

Der er ansat en projektleder og en administrativ leder, som både står for den daglige drift og ledelse, og for en del af undervisningen:

- Projektleder (kunstnerisk leder) og hovedlærer Nadir Guendouz, uddannet instruktør fra GITIS Teaterakademi i Moskva
- Projektkoordinator og administrativ leder Ann-Magritt Børresen, uddannet skuespiller fra Statens Teaterskole i København og cand.mag. fra Oslo Universitet.

Desuden er der tilknyttet en række deltidslærere og workshoplærere fra ind- og udland som varetager den resterende fagundervisning.⁹

Organisation

Expressen er formelt underlagt NBT, som organisatorisk er en stiftelse med en bestyrelse, bestående af otte medlemmer, hentet fra forskellige dele af kunstscenen: Norsk kulturråd, Universitetet, kunstscenen, ledelsen og medarbejdere.¹⁰ Det er denne bestyrelse, som har det formelle ansvar for samtlige NBT's aktiviteter, herunder således også Expressen. Ligeledes har denne bestyrelse ansvar for den samlede økonomi og for ansættelse af Expressens ledelse. Expressens ledelse ansætter efterfølgende de resterende undervisere, ligesom de står for elevoptag og daglig drift.

Expressen har en egen styregruppe. I forbindelse med bevillingen fra Kulturrådet var det et krav, at der skulle etableres både en styregruppe og et kunstnerisk råd:

«Det forutsettes at Nordic Black Theatre oppretter en styringsgruppe for prosjektet der Kulturrådet deltar. Videre må det opprettes et kunstnerisk råd bestående av eksterne fagpersoner i tillegg til representanter for Nordic Black theatre.»¹¹

Efter indledende diskussioner i 2003 mellem Norsk kulturråd og NBT om disse forskellige styreorganers sammensætning og mandater, blev det på et møde i januar 2003 muliggjort, at styregruppen og det kunstneriske råd kunne løses af én samlet gruppe: Styregruppen.¹² Den fik efterfølgende et dobbeltmandat, som rummer både en administrativ tilsyns-

funktion og en mere kunstnerisk rådgivningsfunktion, men uden egentlige magtbeføjelser (de ligger samlet hos styregruppen for NBT):

- Styringsgruppen er ansvarlig for at målene som er satt for NBX, oppnås på best mulig måte innenfor prosjektplanens ramme, slik den er skissert i søknaden og tildelingen for prosjektet.

Styringsgruppen skal:

- Passe på at budsjett og pedagogisk målsetning står i forhold til hverandre og blir overholdt (mens det totale budsjettansvaret ligger under ansvaret til styret for hele NBT)
- Godkjenne studieplan, prosjektplan og pedagogisk gjennomføring av prosjektet
- Følge deltagerens utvikling ved å følge opp visningene i løpet av prosjektperioden
- Komme med innspill i ideer til læreplan og lærere
- Iverksette tiltak som sikrer framdriften og kvaliteten i arbeidet som utføres innenfor prosjektets rammer
- Styringsgruppen skal levere halvårslige rapporter om utviklingen til Norsk kulturråd

Styregruppen kom formelt til at omfatte både NBT's ledelse, Expressens ledelse (i begge tilfælde et medlem og en stedfortræder), en representant fra Kulturrådet (med stedfortræder) samt et medlem udpeget af NBT.¹³ For nylig er der også kommet en studenterrepræsentant med i gruppen. I startfasen blev der desuden gjort forsøg på at tilknytte en uddannelsesressource til gruppen, i form af en repræsentant fra Fakultet for Scenekunst, Kunsthøgskolen i Oslo (KHIO).¹⁴ Dette lykkedes ikke af tidsmæssige årsager. I stedet har ressourcpersoner fra NBT's netværk deltaget i møderne.

I sammensætningen af gruppen tillagde NBT det betydning, at gruppen skulle have en «transkulturel» forståelsesramme:

«Det viktigste for NBT er den transkulturelle representasjonen og den kunstfaglige erfaringen. For å følge opp stiftelsens formål i praksis vet vi at vi må ha representanter som kjenner det transkulturelle kulturbildet, og som har migrasjonserfa-

9 Se bilag 3.

10 Det har været et krav fra Norsk kulturråd at en sådan styrelse skulle oprettes, og at Kulturrådet havde et medlem i styrelsen.

11 Bevillingsskrivelsen, 23/1 2003 fra Norsk kulturråd.

12 Fra referat fra møde mellem Norsk kulturråd og NBT, januar 2003.

13 Der har været godt brug for stedfortræderfunktionen i Norsk kulturråd. Kulturrådet har været repræsenteret ved i alt fire forskellige personer i løbet af otte møder.

14 Tidligere Statens Teaterskole.

ring. Å ha et 'hvit' styre undergraver formålet med NBT og kan skape mistillid i vårt kulturelle nedslagsfelt.»¹⁵

Med denne prioritering rammer NBT ned i en dobbeltdiskussion om både kulturel repræsentation i råd og udvalg og om medlemmernes forudsætninger for at forstå og vurdere det kunstnerisk sprog, som denne type projekter beskæftiger sig med.

I forbindelse med denne overvejelse er det værd at bemærke, at både NBT's ledelse og Expressens ledelse har en dobbeltdonstruktion, hvor den administrative leder har norsk baggrund, medens den kunstneriske leder har anden etnisk baggrund. Herved har de skabt den dobbelte legitimitet de henviser til i citatet, en troværdighed i forhold til de norske bevilgende myndigheder og den rationelle argumentation (bl.a. Norsk kulturråd) med personer som kender til ansøgningsystemerne og strukturerne, og en «sort» legitimitet i forhold til minoritetsmiljøerne. Også flere af de øvrige deltagere i styregruppen har haft anden etnisk baggrund.

Styregruppens medlemmer har oplevet arbejdet omkring det formelle tilsyn som tilfredsstillende. Der har været en række interne diskussioner om de økonomiske prioriteringer, men styregruppen har i vidt omfang fungeret som en egnet platform for de økonomiske diskussioner.

Styregruppens opgave som kunstnerisk råd, en mere visionær ressource, har derimod været langt sværere. Her har ikke mindst de mange personudskiftninger skabt et problem i forhold til kontinuitet og progression i diskussionerne. Den skiftende besætning har samtidig svækket kravet om, at medlemmerne skulle se elevernes forestillinger, og derved yderligere medvirket til at indholdsdiskussionerne blev sporadiske.

Arenaen – Nordic Black Theatre

Expressen er stadig i dag et projekt under Nordic Black Theatre,¹⁶ den stiftelse som driver teaterbåden MS Innvik, med en dertil hørende scene, café og Bed & Breakfast. På hjemmesiden omtales stedet som «Det flydende kulturhus».¹⁷

Nordic Black Theatre

I deres årsprogram beskriver NBT sig selv som et:

«... kosmopolitisk teater (...) som producerer egne forestillinger, og hvor scenekunstnere med annen eller flere kulturelle bakgrunner enn norsk/skandinavisk, er de sentrale aktører.»¹⁸

Med dets tredelte virksomhedsområde kan NBT således betragtes som:

- en scene – som bruges til NBT's egne aktiviteter, til gæsteforestillinger, som øverum for andre grupper og til andre gæsteaktiviteter
- en teatergruppe – uden faste skuespillerstab, men med et stærkt netværk
- café og Bed & Breakfast – begge dele udgør en social ramme som skaber både indkomst og et socialt miljø omkring teatret

Udover at fungere som teaterramme er MS Innvik også en musikscene. Et kig ned over programmet for de senere år vil vise, at en stor del af arrangementerne har været koncerter med verdensmusik eller lignende.

NBT taler om sig selv som en arena, et begreb som også går igen i evalueringen af NBT.¹⁹ Med de mange aktiviteter som på forskellig vis supplerer hinanden, virker NBT både i forhold til lokalområdet (båden ligger til kaj ved Bjørnvika) og i forhold til en kulturpolitisk dagsorden (det transkulturelle projekt og Expressen). Netop arenadimensionen betragtes af NBT-ledelsen som en væsentlig styrke for NBT. Men hvor står Expressen i forhold til denne diskussion og NBT?

Expressen – en del af NBT

Sammenfletningen af interesser mellem NBT og Expressen er en bevidst del af NBT's ledelsesstrategi på flere niveauer: Praktisk samarbejde, økonomisk samarbejde samt «branding» og synlighed. NBT's administrative leder, Jarl Solberg siger bl.a.:

«NBT og Expressen er uløseligt knyttet til hverandre. NBT bevarer scenen slik at Expressen alltid har en scene til rådighet. I tillegg skaffer de hverandre oppmerksomhet.»

På det praktiske niveau tilbyder MS Innvik en scene og en social ramme som eleverne på Expressen kan have gavn af. Selvom Expressens administration og undervisning hører til i egne lokaler (Slurpen) på Grünerløkka i den østlige del af Oslo, finder visse aktivite-

15 Referat fra møde mellem Norsk kulturråd og NBT, januar 2003.

16 NBT er blevet evalueret separat af Jørgen Langdalen i foråret 2005 (Langdalen 2005).

17 www.msinnvik.no.

18 Langdalen 2005: 12.

19 Langdalen 2005: 32–33 og 50–51.

ter sted på MS Innvik, som kan tilbyde en hyggelig social ramme, og som bidrager med velfungerende scenefaciliteter. Lejlighedsvis benyttes også bådens overnatningsmuligheder som ramme for internataktiviteter. Bådens medarbejdere er desuden behjælpelige i forhold til mere tekniske behov på Expressen.

Blandt eleverne findes en stor samhørighedsfølelse, både indbyrdes og i forhold til NBT, ofte ligefrem en stolthed ved at tilhøre dette «broderskab». Men trods denne store sympati for NBT, den stærke loyalitet og følelsen af slægtskab findes der blandt eleverne blandede holdninger til stedet:

«De andre scener er blevet meget firkantede. Her er det mere eksperimentelt. Her er højt til loftet. Innvik er positiv energi» (Inkri).

«Innvik er en åben scene for dem der ikke har andre steder at gå hen. Det er mere et performance-koncert-sted» (Sara).

«Innvik-teatret er ikke godt nok, det er mere hotel end skuespil» (Bjørn).

Disse kommentarer afspejler en kørende diskussionen om forholdet mellem rummelighed og idealisme over for en mere målrettet profil.

På den økonomiske front kan der være visse stor-driftsfordele. Først og fremmest skaber den større økonomiske masse en fleksibilitet og et økonomisk råderum, som begge projekter kan have gavn af:

«Den fælles økonomi mellem NBT og Expressen er en styrke. Fordi de er så få, er det nødvendigt med fleksibilitet» (Ann-Magritt Børresen).

Expressen gør brug af teatersalen og sikrer derved NBT en vis indtægt. Samtidig indgår Expressens ansatte som en del af NBT.

«Branding» og synlighed er to meget vigtige aspekter for kulturinstitutioners overlevelsesmuligheder i det senmoderne kulturlandskab, hvor det er afgørende for institutionerne at profilere sig. Men en sådan strategi forudsætter «branding» på et klart og sammenhængende grundlag, som vi også ser her: det fælles navn (Nordic Black), det fælles sted (MS Innvik) og en fælles målsætning (det transkulturelle). Båden MS Innvik danner ikke kun ramme for egne arrangementer, men er også vært for en del andre aktiviteter. Herved får nye personer og miljøer kendskab til ikke kun båden, men også til NBT og måske ligefrem Expressen.

Et særligt aspekt ved «brandingen» vedrører navnet: «Nordic Black». Begrebet «black» (sort) har

været et omdrejningspunkt for NBT helt fra starten af, og det spiller stadig en central rolle i NBT's univers. Derimod indgår det ikke direkte i Expressens formuleringer. Her er farveretorikken, associationerne med de undertrykte, erstattet med den bredere transkulturelle mangfoldighedsretorik.

Begrundelserne for og konsekvenserne af at bruge begrebet «black» er blevet diskuteret af Jørgen Langdalen i hans evaluering af NBT. Her er der kun grund til at kommentere reaktioner i direkte forhold til Expressen. Der er ingen tvivl om at begrebet har en stærk signalværdi, det påpeges bl.a. af lederen på NISS, Geir Bølstad, som siger:

«Signalværdien af navnet Nordic Black er 'SORT', hudfarven. Navnet er bastant, det virker måske 'skræmmende' på mange. Fremmedgørende» (NISS).

Noget lignende antydes også af nogle af eleverne:

«At kalde skolen 'Nordic Black' er måske et gøre den en bjørnetjeneste» (Bjørnar).

«Jeg kan godt lide navnet, men det har et lidt negativt præg om fordomme og socialt arbejde» (Inkri).

Brugen af begrebet «black» er et tveægget sværd. På den ene side er det et klart, let genkendeligt og på mange måder sympatisk symbol, som har været med til at sætte en tiltrængt flerkulturel dagsorden. På den anden side bringer begrebet en lang række associationer med sig, som kan være med til, at stigmatisere Expressen. Retorikken er relateret til positiv særbehandling, og den risikerer medvirke til at den etablerede kunstscene ikke betragter Expressens arbejde som en del af et kunstnerisk projekt, hvilket kan føre til segregation af deltagerne frem for den ønskede inklusion på den etablerede kunstscene.²⁰

Expressen i kulturpolitikken

Hvordan indgår Nordic Black Express i Norsk kulturråds overordnede strategier og konkrete tiltag vedr. rekruttering og synliggørelse af etniske minoriteter i kunstlivet? Den kulturpolitiske baggrund for projektet skal findes i fremvæksten af det multietniske norske samfund og i den manglende repræsentation af etniske minoriteter i kunstlivet, et problem som op i gennem 1990'erne blev påtrængende i forhold til Norsk kulturråds overordnede opgave at: «... stimulere skapende åndsliv innen litteratur og kunst, samt å arbeide for at flest mulig mennesker får del i kulturgodene.»²¹ Hvis også kunstnere med

20 Merwe 2004: 152.

etnisk baggrund skulle bidrage til dette, måtte der gennemføres mere målrettede kulturpolitiske tiltag i forhold til det flerkulturelle område. Her gives en kort gennemgang af de mest relevante initiativer i forhold til at rekruttere, kvalificere og professionalisere talenter med minoritetsbaggrund.

Norsk kulturråds initiativer

Allerede i 1991 tog Kulturrådet initiativ til en udredning om «indvandrerkultur», hvor konklusionen lød, at der var behov for:²²

- en gennemgang af støtteordninger for at undgå evt. diskrimination
- mødesteder for kunstnere med og uden norsk baggrund
- prioritering af det flerkulturelle område i en kortere periode (positiv særbehandling)

Fra 1993 påtog Kulturrådet sig et særligt ansvar for at støtte «indvandrernes kultur» i Norge, og fik fra 1995 200 000 kr. årligt fra Kulturdepartementet til flerkulturelle tiltag, hvoraf Nordic Black Theatre i 1995 fik hele beløbet. Fra og med 1997 steg det årlige tilskud fra Kulturdepartementet til to mio. kr., hvilket resulterede både i flere ansøgninger til feltet og flere bevillinger.

Først med igangsætningen af «Mosaikk», et fire-årigt program (1998–2001) for kunst og det flerkulturelle samfund, blev støtten til det fler- og tværkulturelle område for alvor synligt både nationalt og internationalt. I mindst i det øvrige Norden sås programmet med sit årlige budget på fem millioner kroner som et foregangsprojekt på området. Projektet havde tre hovedmål:²³

- Bidra til å fremme og integrere fler- og tværkulturelle uttrykk i de etablerte kunst- og kulturpolitiske ordningene og i kunstinstitusjonenes daglige virke
- Bedre minoriteters muligheter for kulturell utfoldelse på egne premisser
- Bedre minoriteters deltakelse i kunst og kulturlivet som utøvere, som publikum og som ressurspersoner

Selv om «Mosaikk»-programmet på mange måder betød et gennembrud i forhold til synliggørelsen af kunstnere med minoritetsbaggrund som sådan,²⁴ gik kun mellem en–fem % af de samlede midler i perioden 1998–2000 til egentlige uddannelsesprojekter, fremgår det af evalueringen «Mosaikk – når forskjellen forener». I denne forbindelse konkluderes det, at der ikke har været et professionelt kursustilbud på højere niveau i Mosaikkprogrammets regi, og at målsætningen om at professionalisere talenter med indvandrerbaggrund på højere niveau således ikke blev indfriet.²⁵

I samme periode gennemførte Kulturrådet projektet «Open Scene» med det formål at integrere en flerkulturel dimension i Det Norske Teater's ordinære virksomhed. Selv om projektet førte til synliggørelse af et stort antal «flerkulturelle» kunstnere inden for scenekunstheltet i Norge, var det ikke desto mindre en hovedkonklusion i evalueringen af projektet, at institutionsteatrene «ikke er egnede arenaer for denne typen endring på nåværende tidspunkt».²⁶ Som det fremføres i evalueringen:

«Alle de argumentere som har blitt brukt for å begrunne hvorfor personer med utenlandsk bakgrunn ikke har samme tilgang til teatrene, har som konsekvens at de fratrar dem slik anerkjennelse, eller de har feil kompetanse, og at de derfor ikke hører til på vår scene.»²⁷

Det synes således, at opfyldelse af målet om at rekruttere, kvalificere og professionalisere talenter med minoritetsbaggrund hverken blev opfyldt gennem det mere generelle «Mosaikk»-program eller det mere specifikt institutionsteater-orienterede projekt «Open Scene».

På basis af erfaringerne fra «Mosaikk»-programmet valgte Kulturrådet i 2002 at gøre kulturel mangfoldighed til sin overordnede ambition:

«Den mest vidtfavnende og påtrengende utfordring for rådet i årene framover er knyttet til å videreutvikle grunnlaget for et reelt kulturelt mangfold innenfor alle deler av kunst- og kulturlivet.»²⁸

Som en konsekvens flyttedes ansvaret for det flerkulturelle område væk fra særlige programmer over til

21 Rådsvedtak R4/93.

22 Berg Simonsen 1991/Brahmachari 2002: 3.

23 Gran 2002: 8.

24 Projektet blev evalueret af både Baklien & Krogh 2002 og Gran 2002.

25 Gran 2002: 48.

26 Berkaak 2002: 72.

27 Berkaak 2002: 35.

28 Virksomhedsplan for Norsk kulturråd 2002–2005.

de enkelte fagudvalgs ansvars- og arbejdsområder. Dette betød dog ikke, at det flerkulturelle område i praksis blev «mainstreamet». På scenekunstens område arbejdes der fortsat med en opdeling mellem fri midler og projektstøtte:²⁹

- De fri midler, som alle kan søge, anvendes til at stimulere og styrke den nyskabende scenekunst uden for de offentlige institutioner
- Projektstøtte til scenekunstprojekter med særligt fokus på «Børne- og ungdomskultur», «Kunst i det flerkulturelle samfund» samt «Kultur, medier og ny teknologi»

I et forsøg på at sætte fokus på forholdet mellem scenekunst og kulturelt mangfoldighed fik scenekunstudvalget i 2002 udarbejdet rapporten «Mind the Gap!».³⁰ På baggrund af konklusionerne i denne rapport igangsatte Kulturrådet (på foranledning af scenekunstudvalget) «Projektlaboratoriet», som giver støtte til udviklingsarbejder inden for scenekunst med det formål:

«... å styrke kunstnerisk og kulturelt mangfold innen scenekunst, øke deltagelse fra scenekunstnere med minoritetsbakgrunn bosatt i Norge, og å styrke utviklingen av nye kunstneriske uttrykk. Intensjonen er også å støtte prosjekter som involverer og engasjerer nye publikumsgrupper og miljøer i scenekunsten.»³¹

Projektet lægger vægt på udvikling af forskellige kunstneriske og kulturelle formudtryk, og at støtte deltagelse af nye grupper scenekunstnere. Med dette projekt støtter Kulturrådet ikke kun de bedste projekter,³² men også projekter som giver forhåbning om at de i fremtiden kan blive gode. Det har været en del af opgaven at hjælpe med både formulering af ansøgninger og projektledelse. Herved har projektet samtidig bidraget med at opkvalificere Kulturrådets egne medarbejder i forhold til det kulturelt mangfoldige, så det også blev:

«... en utfordring for Kulturrådet i forhold til å lese prosjektsøknader fra søkere fra andre miljø eller med en ikke-vestlig bakgrunn. I større grad enn i behandlingen av ordinære søknader ble vi i vurderingsarbeidet nødt til å reflektere over kunst-begrepet som en vestlig konstruksjon og nansere vår lesemaåte av hva kunst kan være, for å løfte fram prosjekter

som støttet opp under den forståelsen av skapende aktivitet som søkere fra andre miljø formidlet i sine prosjekter.»³³

Nogle NBT-elever har søgt midler fra denne pulje, men kun meget få har fået støtte ad den vej. Expressens elever har ikke haft mulighed for at søge disse midler, da projektet kun modtog ansøgninger frem til 2004.

Projektet er netop blevet evalueret internt, og Kulturrådet overvejer på nuværende tidspunkt den fremtidige strategi.³⁴

I 2002 blev Norsk kulturråd og scenekunstudvalget aktivt involverede i formuleringen af Expressen, i samarbejde med NBT, og de var med til at forhandle den endelige løsning på plads, hvor Expressen fik en fem-årig bevilling. Hermed indgik Kulturrådet for første gang i et målrettet scenekunst-uddannelsesprojekt, rettet mod unge med anden etnisk (transkulturel) baggrund.

Et af de store problemer i dette arbejde var det forhold, at Expressen var et uddannelsesprojekt. Hermed udfordredes departementernes opgavefordeling: Uddannelse hidrørte under Kirke-, uddannelses- og forskningsdepartementet, medens Kulturdepartementet (som Kulturrådet hører under) varetog den udøvende del af kunsten. Den daværende kulturminister Ellen Horn, som var ansvarlig for sagen, udtaler: «Det værste, der kan ske for et projekt, er at falde mellem to departementer.»

Expressen som kulturpolitik

Helt overordnet har Kulturrådet således i løbet af godt ti år ændret sin strategi i forhold til det etniske område radikalt. Fra i starten at støtte indvandrerkultur bredt, med henblik på at ophæve diskrimination og skabe mødesteder, ændrede de strategi ved efterfølgende at lægge vægt på det fler- og tværkulturelle aspekt gennem et særligt fokuseret program som «Mosaikk». Herfra har Kulturrådet siden bevæget sig i retning mod en «mainstreaming» af området, ved at integrere de fler- og tværkulturelle aktiviteter i de stående kunstneriske udvalg inden for Kulturrådet, med kulturel mangfoldighed som overbæreb.

For Expressen har feltets «mainstreaming» ikke haft den store betydning. Det har derimod erken-

29 Fra Norsk kulturråds hjemmeside: www.kulturrad.no

30 Brahmachari 2002.

31 Fra «Utlysning av midler til utviklingsarbeid for scenekunst og kulturelt mangfold», Norsk kulturråd.

32 Kunstnerisk kvalitet er det ultimative udvælgelseskriterium til de fri midler.

33 Interview med Grete Indahl, Norsk kulturråd.

34 Eeg, 2005.

delsen blandt de bevilgende myndigheder af at kulturliv og uddannelse ikke kan adskilles helt. Først med denne åbning er det blevet muligt at støtte udviklingsprojekter som arbejder med denne del af den kunstneriske fødekæde. Og først med denne indplacering af et uddannelsesprojekt i Kulturdepartementet og Kulturrådet, hvor fokus ligger på det kunstneriske element, er det blevet muligt at fastholde opmærksomheden mod en kunstnerisk dimension, frem for den sociale dimension, som ellers har været tilbøjelig til at dominere i projekter rettet mod etniske minoriteter.

Erfaringerne fra Kulturrådets forskellige initiativer understreger behovet for en helhedstankegang, når det handler om rekruttering, kvalificering og professionalisering af talenter med anden etnisk

(transkulturel) baggrund. Der skal tænkes på både uddannelse, rådgivning, holdningsbearbejdelse og projektudvikling. Men det understreger også problemerne ved den utydelige definition af området. Kulturel mangfoldighed kommer på den ene side til at omfatte kunstnerisk mangfoldighed i form af inddragelse af mange forskellige kunstneriske udtryksformer, stilarter eller regionale stilarter. På den anden side refererer begrebet til deltagernes etniske/kulturelle baggrund. Det er en udbredt tendens, ikke kun i Norsk kulturråd, men også internationalt, at sammenblende disse to diskussioner, så kulturprojekter rettet mod etniske minoriteter automatisk kommer til at omfatte kulturelt mangfoldighed som udtryk.³⁵ Se nærmere under afsnittet om de kunstneriske scener.

35 «Tid för mångfald», 2004.

Expressens elever

Målgruppe og optag

Expressen har i 2003 formuleret fire væsentlige optagelseskriterier, som definerer projektets centrale målgruppe:³⁶ Talent, alder, køn og kulturel baggrund. Undervejs i forløbet (fra 2003 til 2005) har der været visse mindre tilpasninger, men overordnet har de samme kriterier været gældende ved begge optag, og de fremhæves fortsat af ledelsen som gældende.

Alder og køn

Aldersmæssigt er Expressens målgruppe defineret som unge 18–25-årige, men i forbindelse med det første hold fra 2003 blev denne ramme i praksis udvidet til mellem 23–27 år. Dette skyldtes især at de yngre ansøgere manglede det fornødne talent. En høj frafaldsprocent og en række interne samarbejds-vanskeligheder fik Expressens ledelse til at genoverveje situationen i forbindelse med optaget til det andet hold:

«Det kuld som nu bliver færdige, er for gamle, og de har for mange egne ideer. De kan ikke bøjes så meget mere. Det nye kuld som skal ind, skal være yngre, for at muliggøre, at de efterfølgende kan optages andre steder» (Ann-Magritt Børresen).

Det bekræftes også af elever, som netop har afsluttet på det første Express-hold:

«Jeg vil lave min egne ting nu, jeg er 27 år nu, jeg er for gammel til mere studie. Jeg må arbejde hårdt, men jeg ser lyst på fremtiden» (Sara).

Konsekvensen blev, at aldersgrænsen til det nye hold blev redefineret til mellem 18 og 25 år.

Der har fra starten af været et ønske om en ligelig fordeling af kønnene. Dette er svært på teateruddannelser, da der generelt er langt flere kvalificerede kvindelige ansøgere end mandlige. Alligevel er det lykkedes ved startoptaget at have en fordeling på

hhv. 6m/8k og 4m/6k, men det er ikke efterfølgende muligt at sikre en ligelig fordeling ved frafald.

Transkulturel baggrund – hvad er det?

«Målet for NBX er å udanne flere transkulturelle skuespillere som kan jobbe i teater, film og media (...)»³⁷

I følge introduktionsteksten på hjemmesiden skulle begrebet transkulturel give associationer til:

«... noe som er i bevegelse. (...) De som deltar, lever i et skjæringsfelt mellom flere kulturer. Ut fra dette skjæringsfeltet vokser nye kunstneriske uttrykk frem. (...) NBX er en del av denne globale prosessen, og hovedområdet vårt er teater. Sammen er vi en del av en global kultur i forandring.»³⁸

Med denne formulering forsøger Expressens ledelse bevidst at navigere udenom de værste skær i den kørende indvandrerdebat og undgå de snærende krav om integration:

«Scenen er transkulturell. 'Vi er det vi er' – en del av det nye samfunnet. Det handler ikke om integration» (ledelsen).

Ledelsen har således valgt at skifte kurs i forhold til den tidligere retorik omkring NBT-teaterskolen, hvor der blev fokuseret på nord/syd-vinklen, den 3. verden og indvandrere. I stedet for at fokusere på særlige etniske baggrunde prioriterer de nu betydningen af sammensatte erfaringer:

«Eleverne må have en migrationserfaring, en flerkulturel baggrund som er fælles. De elever som mangler denne erfaring, fungerer ikke så godt i gruppen» (Ann-Magritt Børresen).

Hermed gøres migrationserfaringen, som i mange andre sammenhænge tillægges negative værdier baseret på manglende kulturelle koder, til et positiv. Nu mangler man noget uden en sådan migrationserfaring. Eleverne skal ikke komme af nød, men af lyst, fordi de er og kan noget særligt som der er brug for.

³⁶ I følge referat fra styregruppemøde i januar 2003.

³⁷ Formålet ifølge Expressens hjemmeside: www.msinnvik.no

³⁸ www.msinnvik.no

En konsekvens af elevernes transkulturelle baggrund har været deres meget uensartede forudsætninger, også uddannelsesmæssigt. Flere af eleverne ville ikke have mulighed for at blive optaget på en anerkendt uddannelse, enten på grund af deres udenlandske uddannelser eller fordi de ikke har afsluttet deres norske skolegang: «De optog uden karakterer» (Taro).

Transkulturel baggrund – i praksis

Med den nye retorik kan målgruppen omfatte stort set alle, der har personlige erfaringer fra mere end én kultur. Herved udvides målgruppen fra at fokusere på de marginaliserede indvandrere til også at omfatte f.eks. unge nordmænd, som er opvokset i udlandet, adoptivbørn, børn af blandede forhold, kort sagt unge som i løbet af deres opvækst har oplevet mere end én kulturs regelsæt og udtryksformer, og derved ikke har en entydig og statisk kulturopfattelse. Og resultatet er blandet:

Tabel 1 – National/etniske baggrund³⁹

Expressen 2003–2005	Expressen 2005–
1 Norge	1 Norge (adopteret)
1 Norge (adopteret)	1 Norge (opvokset i USA)
1 Norge (minoritetsbaggrund)*	5 blandet Norge og andet
1 USA (norske rødder)	1 USA
1 Litauen	1 Irak, kurder
2 Etiopien*	1 Syd-Korea
1 Irak, kurder	
1 Syd-Korea*	
1 Sierra Leone*	
1 Somalia*	

* eleven færdiggjorde ikke uddannelsen

Om sammensætningen på de to hold er det især værd at bemærke følgende:

- Kun meget få af deltagerne tilhører de traditionelle indvandrergrupper (pakistanere, indere, iranere, arabere, tyrkere)
- Fem ud af seks elever på 2003-holdet med ikke-vestlig baggrund forlod Expressen før tiden
- Af de fem som afsluttede 2003-holdet, var tre «hvide»
- Ni ud af ti på 2005-holdet er «mørke»
- Syv ud af ti elever på 2005-holdet har norske rødder (adopteret eller halvt norske)

Mange af eleverne lægger i deres beskrivelse af projektet og i deres argumentation for at deltage i projektet vægt på dette skift væk fra en indvandrerretorik mod en transkulturelle retorik. For de ældre elever har der været tale om en positiv erfaring, som de stadig trækker på:

«NBT er ikke en ghetto med hver indvandrergruppe for sig. Her er et mix. Her samles alle gruppernes 'afvigere'» (Ali).

«Vi har aldrig spillet integrationsstykker. De har udviklet NBT til et kreativt sted uden farve – ikke nødvendigvis et flygtningebudskab. Det er fint. (...) Det er godt med de mange kulturer og det multikulturelle netværk» (Sara og Bjørn-Erik).

De nye elever taler i højere grad om en motivation. Trods deres stærke norske rødder har den mørkere hudfarve været med til at give dem en følelse af ikke at være «almindelig» nordmand, som gør at de tiltrækkes af Expressen. Netop understregningen af det kulturelt sammensatte har tiltalt dem:

«Jeg søger Expressen, fordi det er en transkulturel scene. Den har et spændende udtryk, åbne muligheder» (Mina).

«Det er interessant, at der er folk med så mange forskellige baggrunde, som er NORSKE. Folk kender til mere end bare her» (Maritea).

«Jeg tror, skolen kan tilføje noget andet end NISS. Når så mange kulturer blandes på et sted, er det dømt til at blive anderledes. De (Expressen) er mere åbne, ikke en bog som har fungeret i 40 år. De er mere impulsive» (Bjørnar).

De oplever mangfoldigheden og diversiteten som både kunstnerisk og personlig inspiration.

Målgruppeskiftet fra «indvandrere» til «transkulturelle» er delvist affødt af nogle ideologiske overvejelser, hvor betydningen af etnicitet nedtones til fordel for bredere kulturelle erfaringer. Både elevudtalelserne og diskussionerne i Norsk kulturråd viser tydeligt at dette holdningskift har en klangbund uden for skolen. Men det er næppe kun et spørgsmål om ideologi.

Noget tyder på, at der også kunne ligge nogle praktiske årsager bag skiftet. Erfaringen fra nordiske projekter med minoritets-/indvandrerordener,⁴⁰ har vist, at den «snævre» målgruppe (de traditionelle «indvandrere») ofte begrænser elevtilgangen, idet netop disse befolkningsgrupper har en tendens til at fravælge kunstuddannelser (drama, musik og billedkunst). Kunst anvendes kun sjældent blandt disse

39 Se bilag 2.

40 Bl.a. Brændstof i Københavns Amt.

grupper som det berømte sociale/kulturelle springbræt:

«Indvandrerne fravælger kunstuddannelserne, de foretrækker penge og sikkerhed» (Ann-Magritt Børresen).

Et blik på listen over elever på NBT-teaterskolen, fra 1993–2001 viser, at ud af de 66 elever som gik på skolen i kortere eller længere tid, havde kun en pakistansk baggrund, to tyrkisk, fire var fra Afrikas horn (Somalia, Etiopien og Eritrea), to var iranere, fire var marokkanere og en var iraker. Halvdelen af alle deltagere havde hel eller halv vestlig baggrund. De resterende fordelte sig mellem det sydlige Afrika, Øst-Asien og Latin-Amerika.⁴¹

Behovet for større kulturel mangfoldighed blandt de udøvende scenekunstnere anerkendes også fra anden side, men det samme gør problemet ved at nå disse særlige målgrupper. Dekanen på Fakultet for Scenekunst ved Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO), Harry Guttormsen siger således:

«Vi må skabe rollemodeller. Det fungerer i sporten. Men det mangler i kunsten. (...) Klassereisen har fungert i kunsten, men har ikke virket på det flerkulturelle området.»

Men ikke alle er villige til at påtage sig opgaven som rollemodel:

«Der mangler folk på det norske teater som ser anderledes ud, men jeg har ikke lyst til at være 'den brune'» (Maritea).

Dette skyldes i høj grad det image, som følger med at være «farvet» skuespiller i et «hvidt» land og de stereotyper som fortsat trives. Det er mindre end ti år siden man på Nationalteatret i Oslo valgte at male en hvid skuespiller sort, for at vedkommende kunne spille med i «Angles in America». «De fargede skuespillerne ble ikke ansett som gode nok. Men vi gjorde heller ikke noe for å kartlegge mulighetene,» udtaler Ellen Horn, dengang ansat på Nationalteatret, men nu chef for Riksteatret. Selvom situationen har ændret sig siden da, er der stadig lang vej til det farveblinde kunstmiljø. Regelmæssigt modtager Expressen forespørgsler fra reklamebureauer samt film- og tv-selskaber om de «har en pakistaner», eller fordi «de skal bruge en sort»: Det er ikke med henblik på at dække en vifte af norske roller, men i forbindelse med etnisk type-casting.

«De farvede får oftest klichéroller i serier.» (Ann-Magritt Børresen)

«(...) i realiteten var det type-casting. De plukkes til at spille sig selv» (Jarl Solberg).

Behovet for skuespillere, som kan spille taxachauffører og kriminelle indvandrere, har ganske vist skabt nogle roller for Expressens elever, og dermed skabt arbejde, men de vælges endnu ikke for deres kunstneriske kompetencer, og det er stadig svært at få job som «farvet» skuespiller:

«Jeg har levet her i 20 år, men jeg skal stadig kæmpe. Nordmændene har flere muligheder. Jeg skal stadig prøve om nøglen passer» (Reo).

«Jeg overvejer stadig min fremtid. Jeg er træt af kampen, af at det er så svært at få job» (Binian).

For de scenekunstnere med baggrund i NBT som har været ude og arbejde nogle år, og som har fungeret som rollemodeller for de unge, som går på Expressen i dag, opleves det stadig som en kamp. Der har ikke endnu været det gennembrud, som gør det umiddelbart attraktivt for unge med anden etnisk baggrund at søge ind i kunstområdet.

Rekruttering

Synliggørelse og marketing

Som det fremgår af den historiske gennemgang i første kapitel, var optakten til Expressen turbulent og usikker. Derfor lå der ingen egentlig marketingsplan i forhold til rekrutteringen af det første hold, men der blev annonceret både via foldere og med en hjemmeside. Samtidig blev NBT-netværket flittigt anvendt til at sprede budskabet om det kommende projekt. De første elever henviser til to kanaler i forbindelse med rekrutteringen:

- NBT-netværket – fire elever blev overført fra NBT-teaterskolen efter at have deltaget i forestillingen Oslo XL. To elever blev «headhunted» af NBT's kunstneriske leder på baggrund af forudgående kontakt.
- Almindelig marketing – de resterende seks elever hørte om projektet fra henvisninger og reklame-materialer. De gik derefter til audition .

På baggrund af erfaringerne fra dette hold, hvor alt for få havde fået kendskab til projektet, hvor samarbejdet i gruppen havde været konfliktfyldt, og hvor frafaldet havde været stort, reviderede Expressen procedurerne i forhold til optagelsesprocessen og tilpassede både marketing og profil. De nye rutiner er

⁴¹ Se bilag 1.

netop blevet afprøvet, og meget er blevet forbedret. Man valgte fra ledelsens side at satse på forskellige tiltag, for at nå ud til flest muligt:

- Opsøgende virksomhed i forhold til personlige og faglige netværk
- En bredere annoncering, bl.a. i medierne
- Omdelte foldere
- Henvendelser til pressen
- Materiale til landets folkehøjskoler, videregående skoler med dramalinie og private teaterskoler
- Materiale til informationsorganer som retter sig mod målgruppen (med transkulturel baggrund)
- Direkte kontakt til dramalærere
- Hjemmeside, herunder norske teaternetsider
- Deltagelse i uddannelsesmessen

En gennemgang af Express-elevenes informationskanaler antyder effekten af de forskellige kanaler.⁴² Her peges i tre forskellige retninger:

- NBT-netværket: Personlige venner fra første hold, kendskab til og sympati for NBT, positive erfaringer med det første holds forestillinger
- Henvisninger fra lærere på dramahold og skoler
- Åben marketing: Elever som har fundet oplysninger om Expressen selv ved søgning på bl.a. nettet

Ti havde hørt om stedet via NBT-netværket, to var blevet henvist af deres lærere. De resterende tre havde selv fundet frem til Expressen. Det er tydeligt, at NBT-netværket stadig er en væsentlig faktor, men i modsætning til 2003 skulle alle i 2005 gennem den samme optagelsesprocedure med optagelsesprøve, og holdet blev sammensat som en samlet gruppe.

Studiestøtte

Sikre økonomiske rammer for de studerende i form af studiestøtte har en række fordele i et projekt som dette. Uddannelsen blev derfor gjort gratis for eleverne, som modtager en deltagergodtgørelse på 7500 n. kr. pr. måned i skoleåret – et beløb som svarer til det unge i øvrigt modtager i stipendier og lån fra Statens Lånekasse ved godkendte uddannelser. Det har været hensigten med denne ordning at:

«... godtgøre den arbejdslignende delen av prosjektet. Det vil også redusere behovet for annet arbeid, og det er grunn til

å tro at det både vil stimulere rekrutteringen og forplikte deltakerene.»⁴³

Ordningen havde betydning på flere fronter:

- Det medvirkede til at tiltrække nogle unge, som ikke normalt vælger kunstuddannelser, unge som ikke har tradition for at stifte gæld for at studere, og som ikke har råd til selv at betale en privat skole: «De optog uden penge» (Taro). Her var det afgørende, at man ikke skulle betale, og at man ikke behøvede gode karakterer.
- Ordningen har sat de unge i stand til, i de to år uddannelsen varer, at koncentrere sig helt om uddannelsen uden at de samtidig behøver at arbejde for at tjene til livets ophold. Som en af eleverne på første hold udtrykte det: «Det gav sikkerhed i to år, mulighed for at arbejde koncentreret med kunst» (Petter). Hermed kan ordningen være med til at fastholde eleverne gennem hele forløbet.
- Endelig bruges økonomien til at understrege mødepligten og dermed styrke den fælles ansvarlighed. I forhold til det nystartede hold blev det over for eleverne understreget, at der med den økonomiske godtgørelse følger en ansvarlighed.

Optagelsesprøver

Diskussionen af optagelsesprøverne vedrører dels prøvernes indhold og form, dels de vurderinger af ansøgerne som foretages af bedømmelsesudvalget.

Som på en hver anden teateruddannelse skal Expressens elever her gennem en optagelsesprøve. I løbet af én til tre prøver præsenterer de en blanding af egne arbejder og opgaver de får defineret af bedømmelsesudvalget.⁴⁴ De bundne opgaver har typisk omfattet præsentation af en monolog, et kortere uddrag af bl.a. norske klassikere og endelig improvisation.

Ved disse lejligheder har ansøgerne skulle vise evne til at kunne tage imod instruktion, at de kan præsentere en (klassisk) tekst, at de kan synge, danse eller på anden vis arbejde med bevægelse, og at de evt. kan spille musikinstrumenter. Prøverne er blevet suppleret med en individuel samtale med skolens to faste medarbejdere, hvor ansøgernes motivation og forudsætninger yderligere er blevet afdækket.

42 På baggrund af interview med samtlige 15 elever (de ti som går der nu, og de fem som netop har afsluttet uddannelsen).

43 Fra projektansøgningen, 15/5 2002.

44 Bedømmelsesudvalget her består af Expressens kunstneriske leder (hovedlæreren) og den administrative leder.

På grund af ansøgernes forskelligartede baggrund har det været muligt at præsentere både monologer og klassikere på mange forskellige sprog. Således er der blevet præsenteret tekster på bl.a. norsk, engelsk, arabisk og koreansk. Det har ikke været en forudsætning, at ansøgerne mestrede det norske sprog.

Da Expressen har valgt et transkulturelt scenesprog i sit kunstneriske udtryk, lægges der ved optagelsesprøverne vægt på, at ansøgerne får mulighed for at præsentere meget forskelligartede talenter og en stor stilistisk diversitet: bl.a. både moderne dans, klassisk fløjtespil, rap og traditionelle monologer. Der er samtidig blevet lagt væk på, at eleverne skulle være villige til at prøve at udtrykke sig inden for nye stilarter og udtryksformer. Villigheden til at prøve og overskride egne grænser blev tillagt større betydning end kvaliteten af resultatet.

På mange måder minder indholdet af prøverne på de forskellige uddannelsesinstitutioner om hinanden, i hvert fald på papiret. Grundelementerne lyder i vidt omfang til at være det samme. Men hvem kommer så ind, når bedømmelsesudvalget endeligt sammensætter holdet?

På en traditionel uddannelsesinstitution som Fakultet for Scenekunst, KHIO, tænker juryen ud fra fremtidige roller, set i en traditionel ramme: «... din tro på den enkeltes muligheder.»⁴⁵ Ud fra en sådan tankegang domineret af mainstream-scenen og dens traditionelle repertoire, vil der ikke være meget at lave for én som ser anderledes ud, i Norge.

Akademiet for Scenekunst i Fredrikstad har en anden kunstnerisk referenceramme. De indtænker ikke (kun) eleverne i de traditionelle roller, men også i forhold til kunstnerisk nyskabelse. Derfor vil de vælge elever som Fakultet for Scenekunst, KHIO, afviser, fordi de scener, de sigter mod på elevernes vegne, er mere hybride, med umiddelbart plads til en større mangfoldighed. Lederen af skuespillinien Akademiet for Scenekunst i Fredrikstad siger i den forbindelse at de foretrækker: «... en broket forsamling – alle kulturer kan gi noe» Også teaterskolen TITAN lægger i deres udvælgelse af elever vægt på diversitet. Her udtaler lederen Jim Hart:

«Klassene skal helst være så ulike som mulig, for elevene lærer av hverandre, så de ser teateret i et globalt perspektiv. De får inspirasjon og ordforråd fra forskjellige tradisjoner.»

Det er en lignende overvejelse som ligger bag Expressens optag: oplevelsen af mangfoldighed som en kilde til gensidig inspiration for eleverne og en kvalitet for skolen.

Fastholdelse af eleverne

Tolv elever blev optaget i 2003, fem afsluttede i 2005. Frafaldsprocenten er høj for det første hold, men den statistiske validitet er lav med et så beskedent materiale. Expressen ser frafaldet som et problem af flere grunde:

- Det kan være et nederlag for den enkelte elev at måtte opgive en uddannelse.
- Frafald forstyrrer gruppen og arbejdsroen.
- Frafald er lig med en tabt investering.
- Den tabte plads kunne have været brugt af en anden.
- Der er brug for disse elever på scenen.

I et forsøg på at minimere frafaldet har både NBT og Expressens ledelse gjort sig en række overvejelser. En del blev implementeret ved optaget i 2005, andre områder overvejes for fremtiden. I det omfang tiltagene er blevet iværksat, er det endnu for tidligt at sige noget med sikkerhed om deres effekt, men i alt fire områder har i særlig grad været inde i overvejelserne:

Lavere alder. Som tidligere nævnt blev den utilsigtede høje alder vurderet til at være en medvirkende til det store frafald på første hold, idet flere elever blev engageret i andre ting og en fik barn. Som konsekvens er den oprindelige aldersgrænse blevet overholdt mere konsekvent på andet hold.

Intet forskudt optag. På det første hold startede to elever et år senere end de øvrige, i forbindelse med tidligt frafald. Dette viste sig ikke at fungere, da eleverne har brug for fælles faglige referencerammer og et fælles tilhørsforhold. Ledelsen har derfor valgt ikke at optage elever forskudt på det andet hold.

Mere individuelt fokus. I et forsøg på at styrke den faglige motivation blandt eleverne, og dermed deres engagement i uddannelsen, er lærerne blevet forpligtet til at tage udgangspunkt i den enkelte elev. Dette er gjort for at tage højde for den store indbyrdes forskellighed eleverne imellem og for at sikre elevernes læring. Planen er inspirerende, men den stiller store krav til lærernes åbenhed og deres faglige formåen. Samtidig byder det på nogle praktiske pro-

45 Udtalelse af Haldis Hoaas om optagelseskriterierne på Statens Teaterskole.

blemer: Der er kun to år til rådighed, to år hvor de også skal lære de grundlæggende teknikker. Både lærere og ledelse forsøger så vidt muligt at efterleve kravet gennem individuel vejledning og støtte til egne produktioner, både i og uden for skoletiden.

Ændret elevbaggrund. En væsentlig årsag til frafaldet har tidligere været elevernes sociale situation, idet mange af eleverne manglede tradition for at studere og socialt/psykisk overskud til studiesituationen med dens mange både sociale og faglige krav. Det er håbet at et styrket fagligt fokus allerede ved optagelsesprøven vil sikre elevernes motivation.

Før 2003 fyldte det sociale arbejde en meget stor del af tiden. Medarbejderne følte at der, som den administrative leder udtrykker det, «skulle løftes, bæres og lyttes meget». Med den nye ramme fra 2003 kom en større faglighed ind i arbejdet, men der var stadig brug for at løfte, bære og lytte. Først med det andet hold er dette forhold, i hvert fald indtil videre, trængt i baggrunden. Om det nye hold har meldingen været: «De er mer norske, det er færre traumer. (...) De er veldig motiverte og målrettede.» Det er håbet at denne ændring af sammensætningen vil mindske frafaldet.

Tildelelse af studiepoint. På nuværende tidspunkt giver Expressen ikke studiepoint i forhold til videre uddannelse. Der afsluttes ikke med et såkaldt «vitnemål». Det er et stort krav i nutidens samfund med dets fokus på målbare resultater, at de unge skal være villige til at deltage i et projekt i to år uden at få point de kan tage med i fremtidige aktiviteter. Både elever og repræsentanter for styregruppen har påpeget behovet for at sikre projektet i en kompetencegivende status, både af hensyn til eleverne, som går der, og for at mindske frafaldet. Samtidig ville det også kunne medvirke til en større anerkendelse af arbejdet. Som en af de tidligere elever på NBT-teaterskolen vurderede:

«Teatermiljøet – de tror ikke på fremmede skuespillere. De ligestiller dem ikke. Med en statsanerkendt uddannelse ville der være mere respekt.» (Binian)

Hvor går eleverne hen?

Kun et enkelt hold er kommet igennem Expressen indtil nu, og de har kun lige mødt det professionelle miljø. For at danne sig et indtryk af mulighederne for transkulturelle scenekunstnere er det derfor nødvendigt at inddrage erfaringer fra NBT-teaterskolens

elever. De to uddannelsesforløb er ganske vist ikke helt sammenlignelige, da den nye struktur har øget det faglige niveau og rekrutteringsgrundlaget er ændret markant, men erfaringerne kan alligevel antyde, hvor eleverne kan gå hen efter endt uddannelse, og hvilken retning deres karriere kan tage.

NBT-eleverne

På baggrund af oplysninger fra NBT's ledelse og Expressen kan der udledes følgende om NBT-eleverne fra 1993–2001:⁴⁶

Ud af i alt ca... 80 elever, som blev optaget på NBT-teaterskolen mellem 1993 og 2001, har i alt 23 elever fuldført den tre-årige teateruddannelse. Stort set alle disse elever arbejder i dag stadig med scenekunst i et eller andet omfang, de aller fleste på freelance basis. Interessen for scenekunst og ønsket om at gøre det til fremtiden er stor blandt de unge, men det er som så ofte i scenekunstbranchen en kamp at få fast arbejde. De fleste springer mellem forskellige projekter, de har egne grupper, de søger eksterne støttemidler til enkeltstående projekter, går til auditions på teatrenes produktioner og samarbejder med friscenegrupper. Enkelte har fundet deres egne niches som dansere, i satire eller som tv-branchens «sorte». Siden de blev færdige, er:

- syv fortsat med en uddannelse inden for scenekunst (overvejende elever med norsk/europæisk baggrund). Ingen er dog fortsat på Fakultet for Scenekunst, KHIO, eller lignende etablerede skuespiluddannelser i Norge.
- otte har haft arbejde med film/tv, alle med ikke-vestlig baggrund og oftest i form af type-casting
- fire har haft arbejde på institutionsteatrene, men ingen har fået fast tilknytning til disse teatre
- seks har oprettet egne grupper, enkelte af disse grupper har opnået bredere bekendthed i bl.a. satire-sammenhænge

Man skal her være opmærksom på, at den samme person typisk ofte vil have været involveret i flere af disse aktiviteter, da de i løbet af årene har prøvet mange forskellige ting. Ved siden af disse aktiviteter har flere haft almindeligt lønarbejde, evt. i teatermiljøet.

Tolv elever har gennemført to år. Hertil kommer to elever som fortsatte på Expressen efter to NBT-år. Også her er en væsentlig del fortsat inden for scene-

46 Se bilag 1.

kunsten, dog mangler NBT kontakt til nogle. Det er især værd at bemærke at:

- fire er fortsat med uddannelse inden for scenekunst i Norge, heraf to på NISS
- en har haft arbejde med film/tv

Også blandt denne gruppe er et flertal fortsat med scenekunst som enten profession eller interesse. Men her fremhæver et større antal samtidig aktiviteter uden for teaterbranchen.

Mere end 40 elever har deltaget i ca... et enkelt år. Her mangler oplysninger om så mange af eleverne, at det ikke giver mening at se nærmere på tallene. Dog fremgår det af NBT-oversigten, at fem er fortsat med teateruddannelser i udlandet.

Alt i alt kan det konkluderes, at engagementet og viljen til at arbejde professionelt med scenekunst er tilstede i gruppen, og at den øges jo længere tid de har gået på skolen. De kæmper hårdt for at fastholde scenekunsten som levevej og for at realisere de forskellige kunstneriske ambitioner de har, enten som skuespillere eller på anden vis inden for feltet.

Både som gruppe og som individer kendetegnes deres arbejde af en stor kunstnerisk mangfoldighed. De beskæftiger sig med mange forskellige udtryksformer og stilarter både inden for teater, performance, dans, produktion, tv, film o.m.a.

Expressens elever

En lignende oversigt over, hvad de første fem elever som er udgået fra Expressen, laver i dag, tilsvarende på mange måder til NBT-eleverne:⁴⁷

- Tre er startet med at lave en fælles forestilling, desuden har de været til audition på institutions-teatret (i første omgang uden held). Derudover prøver de sig frem som freelancere inden for skuespiller og scenografi
- En rejser p.t. med rikskonserterne med en Gollum-figur, udvikler ellers computerspil og laver gadeteater
- En producerer sit eget projekt til Black Box

Eleverne ved det godt selv: Vejen fra Expressen til en professionel scenekunstkarriere er mangfoldig, og de vil bevæge sig i vidt forskellige retninger i fremtiden. Men indtil videre er det egne projekter som dominerer billedet, ingen ansættelser eller videreud-

dannelser. Dog udtalte en enkelt, at han overvejede at studere videre senere. Tre har startet med at etablere sig med et Express-netværk, det har typisk været tilfældet for elever, som havde anden etnisk/national baggrund. De resterende to (som begge er hvide og med norsk baggrund) er gået direkte ud i byen med egne projekt-ideer, som det er lykkedes at skaffe midler til eller afsætte på anden vis: projektsamarbejde med Black Box, udvikling af computerspil og arbejde med en Gollum-figur for Rikskonserterne.

Videreuddannelse eller arbejde?

Spørgsmålet om, hvorvidt Expressens elever fortsætter med videreuddannelse, eller de søger direkte ud i en professionel karriere efter årene på Expressen (NBT-teaterskolen), og hvor de så søger hen, er en interessant diskussion som rummer flere spørgsmål. De to væsentligste her er:

- Skal de videreuddannes?
- Er institutionsteatrene fremtiden?

I Expressens formål står intet om, at den skal være en forskole til videre scenekunstudannelse. Alligevel dukker diskussionen regelmæssigt op, både i Norsk kulturråd og i Expressen, uden at der kommer noget klart svar.

Skal de videreuddannes? Lederen af Expressen udtaler at: «... eleverne trenger supplerende kurs – derfor må de dra ut i verden. De har bruk for supplerende kurs etterpå.» Lederen af TITAN, Jim Hart sætter overvejselen i et bredere perspektiv med en mere generel vurdering om at: «Ett år er ikke nok, tre år er heller ikke nok. De må lære å lære.»

Inden for de etablerede scenekunstmiljøer findes en udbredt tradition for, at man efter sin uddannelse betragtes som færdiguddannet og klar til at bestride de jobs som tilbydes. På teaterområdet har Statens Teaterskole indtil for nylig uddannet eleverne til en veldefineret scene med et rimelig veldefineret arbejdsmarked. De uddannede indtil for nogle år siden stort set det antal skuespillere, der var brug for på teatrene, hvilket betød, at eleverne efter endt uddannelse havde udsigt til arbejde.⁴⁸ Sådan forholder det sig ikke længere, nu melder også mange af eleverne fra Fakultet for Scenekunst, KHIO, sig i jagten på de frie projektmidler.

⁴⁷ Se bilag 2.

⁴⁸ Dette gjorde sig gældende indtil Statens Lånkasse åbnede for muligheden for at tage studielån med til studier på udenlandske teaterskoler.

Frigrupperne og performancemiljøerne har aldrig arbejdet ud fra en sådan fast struktureret tankegang. Her sammenstykker man i højere grad sin egen uddannelse af kurser fra mange forskellige steder. Derfor er overvejselen om at skulle videreuddannes efter Expressens afslutning måske ikke så meget spørgsmålet, hvorvidt det er en forskole til Fakultet for Scenekunst, KHIO, men om hvilket grundlag skolen skal give eleverne at bygge videre på:

«Vi vil være alle genrer, basen, ABC'en. De skal lære at gå og snakke. Hver elev må finde sin metode selv» (Nadir Guenouz)

Overvejselserne om videreuddannelse handler dog ikke kun om, hvorvidt der er brug for mere uddannelse, det handler også om, hvorvidt de etablerede uddannelser tager Expressens elever ind. I afsnittet om optagelsesprøver antydes problemerne. Både fra Expressens ledelse og andre med kendskab til området er meldingen rimelig klar. Siren Leirvåg som underviser både på Expressen og flere andre steder i det etablerede system af scenekunstuddannelser, vurderer:

«Det er for mange knuter på tråden på veien til teaterskolen og det etablerede teateret.»

Det svarer til erfaringerne fra Expressens ledelse:

«Det er en forskole til de egentlige uddannelsene, men de kommer ikke inn.»

Det er tilsyneladende stadig svært for disse elever at komme ind på i hvert fald Fakultet for Scenekunst, KHIO. Det er derfor nødvendigt at overveje, hvilke alternative muligheder eleverne har, hvis de ikke kan komme ind på de anerkendte scenekunstuddannelser.

Er institutionsteatrene fremtiden? Statistikken viser tydeligt, at det ikke er institutionsteatrene eleverne fortsætter på. Der er tilsyneladende tre forhold, som spiller ind her: institutionernes barrierer, de unges bevidste tilvalg og manglende teaterfaglige kompetencer. Alle tre aspekter kræver en forklaring.

I følge institutionerne selv er der ingen strukturelle barrierer. Det er den kunstneriske kvalitet, herunder både repertoirets og skuespillernes, som afgør hvem de får rollerne.

Mange af de unge, især blandt eleverne på 2005-holdet, udtrykker selv en stor lyst til at beskæftige sig med det utraditionelle teater. Her er ikke tale om fravalg, men om tilvalg:

«Jeg vil gerne arbejde med min egen stil, det abstrakte, det absurde» (Bjørnar).

«Jeg er ikke interesseret i det traditionelle, det konventionelle teater, så skal man gå på teaterskolen» (Maritea).

«Jeg søgte det fysiske teater frem for den traditionelle scenekunst» (Anne-Liv).

«Jeg håber at få så god indsigt i teaterfag, at jeg kan starte mine egne projekter» (Mina).

«Jeg vil lære mere om det fysiske, det visuelle» (Maritea).

En del af eleverne lægger vægt på den fysiske dimension som modsætningen til det traditionelle (tekstbaserede) teater. For andre er det en bredere opfattelse af scenekunsten med plads til det absurde og det visuelle. Lærerne formulerer nogle tilsvarende overvejselser:

«Det er ikke noe mål å få dem inn på de etablerte scenene eller utdannelsesinstitusjonene» (Ann-Magritt Børresen).

«Tradisjonelt vil teaterinteresserte inn på Teaterskolen. Men endrer seg. De unge her velger kanskje mer bevisst» (Siren Leirvåg).

«At studentene blir værende i de alternative aktivitetene etterpå, kan også skyldes at de har interessert seg for den slags mens de studerte» (Ali).

Det er da også i praksis den alternative performancescene med fokus på det fysiske og visuelle teater som har opsuget eleverne efter at de har afsluttet uddannelsen. Eller rettere sagt, de har skabt sig pladser på denne scene som rummer det transkulturelle udtryk, hybriditeten, for de har i høj grad selv været aktive i denne udvikling af scenen.

Alligevel er der ingen tvivl, heller ikke blandt eleverne, om at det er institutionsteatrene som giver prestige (og dermed også økonomi). Det er drømmen om bred anerkendelse og succes som afspejles i diskussionen om institutionsteatrene. Som en af de nuværende elever udtaler:

«Jeg vil gerne ansættes i det etablerede, men projektet er et sted at starte» (Tatiana).

Fra Expressens side er der på alle niveauer en erkendelse af at teaterfaglige kompetencer er en del af diskussionen, når elevernes fremtidsmuligheder skal overvejes.

«Vi har kommet langt med stemme og språk, men ikke langt nok til at de kan arbeide på de store scenene» (ledelsen).

Hvis ikke kompetenceproblemet afklares, risikerer disse elever at blive det etablerede teatermiljøes politisk korrekte «alibi». De har fået en teaterfaglig

grunduddannelse, en uddannelse som fra ledelsens side er tænkt som en foruddannelse til videre studie. Men når de i stedet for videreuddannelse type-castes direkte ind i tv og filmverdenen, i samarbejde med fuldprofessionelle erfarne skuespillere, til netop at spille «sig selv», risikerer man at deres faglige mangler kommer til at træde tydeligt frem. Nogle af de gamle NBT-elever kender situationen:

«To år er for lidt til at blive fuldstændig skuespiller. Men en del ender alligevel med at få roller» (Ali).

«Jeg så folk som har metoder, ser jeg savner dem. Det er ingen god følelse» (Biniam).

Den professionelle distance som ellers adskiller skuespillere fra statister, kommer til at mangle, og de fremstår som mindre gode skuespillere end deres medspillere, hvorved de kommer til at fastholde billedet at «farvede» skuespillere som mindre gode. Her er der tale om NBT-elever. De nye elever fra Expressens uddannes bedre, men der er stadig i høj grad tale om en grunduddannelse af begrænset varighed.

Kamp eller lystrejse?

Det er kendetegnende for diskussionen blandt Expressens elever, både de som afsluttede i 2005, og de som lige er begyndt, at de ikke diskuterer i opposition til det etablerede miljø. Disse unge er ikke længere nødrejse i et personligt projekt, hvor teateret udgør deres kampplads. De er i høj grad lystrejsende, og teatret er deres legeplads, stedet hvor deres personlige udvikling kan tage fart på en mangfoldig kunstnerisk præmis.

Hermed er der sket et væsentligt skift fra NBT-teaterskolens elever. For mange af dem, herunder også nogle af de elever som forsøgte sig på Expressens første årgang, men holdt op, handlede det om meget andet end lyst. Som den administrative leder, Ann-Magritt Børresen, beskriver det:

«Krig og aggressivitet lå lige under overflaten hos en del elever. De ga opp. Noen av pikerne hadde kjempet hardt hele livet. De hadde ingen rollemodelltankegang, bare kampen. De ble utslitt i de nye rammene» (Ann-Magritt Børresen).

Nu lægger Expressens elever mindre vægt på kampen: «Ikke kæmpe, jeg vil vedblive at arbejde» (Renata) Hermed distancerer hun og andre sig fra tidligere kampretorik, og prioriterer i stedet arbejde og dermed gode faglige resultater som vejen frem. En lignende vurdering af Expressens fremtidsmuligheder præsenteres af Geir Bølstad, rektor på NISS:

«Kun elever som viser gode resultater, kan endre dette. Hvis man i fremtiden knytter kvalitet til Expressen, ikke type-casting, så vil situasjonen forandre seg.»

Aktørerne på det flerkulturelle felt, herunder scene-kunstmrådet, har en stor udfordring i at finde balancen mellem en ideologiske og en faglig, kunstneriske kamp. I det omfang rammen defineres som værende kunstnerisk, må den faglige kvalitet være det afgørende kriterium. Ellers tabes den faglige integritet af syne:

«... multikulturel kunst bør vurderes ut fra kvaliteten på innholdet. Alternativet er en instrumentalisering av kunstpolitikken med integrasjonsmessige formål, noe som er noe helt annet enn å operere med et pluralistisk kulturbegrep.»⁴⁹

49 Hansen, 2004: 199.

Expressen – en scenekunstudannelse i Norge

Indhold

Studieindholdet

Uddannelsen er to-årig, med daglig undervisning. Om formiddagen gennemføres de faste kurser, om eftermiddagen er der plads til selvstudier, workshops, forberedelser, øvning og prøver.

Grundstammen i forløbet omfatter kurser i stemmebrug, scenekamp, bevægelsestræning, sang (og improvisation), dramaundervisning, diktion og stemmebrug, teaterteori og -historie.

Hertil kommer en lang række workshops i tilknytning til de forskellige semestertemaer.

De fire semestre er opbygget progressivt,⁵⁰ hvor der i det første semester lægges ud med at skabe et fælles fagligt (og til dels også socialt) fundament. Efterhånden øges de faglige krav med tilføjelse af forskellige nye fag og produktionsudfordringer:

- Første semester starter med grundlæggende øvelser, hvor der arbejdes med musik, rytme, billeder, at gå, stemmen. Her er det tanken, at eleverne tager «fra barndommen til rummet». Der indledes med børnelege, de skal «finde deres dyr», præsentere «en zoologisk have», «et cirkus». Undervejs laves visninger, men ingen egentlig forestilling.
- I andet semester arbejder de med «teatret som helligdom». Her bevæger de sig fra rummet til ritualer.
- Tredje semester omhandler ritualer. Her arbejder de med klassikere, mytologier, fabler, eventyr, utopier. Arbejdet på dette semester fører til en forestilling.
- I fjerde semester arbejdes der med en afsluttende produktion.

Ved siden af den fastlagte undervisning har eleverne mulighed for individuel vejledning, og op til alle visninger og forestillinger modtager de instruktion og vejledning.

Expressen gennemfører desuden rejser, både i ind- og udland: en studietur til Cuba, en workshoprejse til Marseilles og deltagelse i teaterfestivaler.

Både den anbefalede litteratur og produktionerne har hidtil omfatter et vestligt repertoire, domineret af de moderne «klassikere»:

- Den pukkelryggede, af Slawomir Wrozek.
- Falstaff, frit efter Shakespeare
- Fruen fra Havet, af Ibsen
- Tivoli, monologer af Dario Fo, Sara Kane, Julio Borges, Kjell Askildsen mfl.

Opsætningerne har været meget forskelligartede, rækkende fra enkle monologer til forestillinger domineret af det fysiske teater

Det traditionelle tekstbaserede teatersprog ligger som et omdrejningspunkt for en stor del af undervisningen. Det er også der hovedlæreren har sin egen baggrund, men det får sit eget udtryk i mødet med elevernes forskellige kulturelle referencer og de øvrige faglige udfordringer. Der lægges stor vægt på forskellige sider af det fysiske teater og performance-traditionens brug af stilarter og udtryksformer.

Den kunstneriske mangfoldighed afspejles i lærerstaben, som kommer fra mange forskellige steder, både fagligt, uddannelsesmæssigt og regionalt. Hovedlæreren Nadir Guendouz som har algerisk baggrund, er uddannet i Moskva og har desuden arbejdet i Frankrig. Han varetager en stor del af den faste undervisning, herunder især dramaundervisningen, rollearbejdet og instruktionen af forestillinger.

⁵⁰ Se bilag 3.

gerne. Hertil kommer et stort antal lærere og instruktører, som underviser i enkelte kurser eller workshops: Expressens administrative leder Ann-Magritt Børresen, som er uddannet på Statens Teaterskole i København, underviser i diktation og stemmebrug. Siren Leirvåg, som underviser i teaterhistorie og teaterteori, har undervist på både Statens Teaterskole/Fakultet for Scenekunst, KHIO, og universitetet. En enkelt har selv baggrund i NBT: filippinske Almerio Matugaas som underviser i hip-hop/stretdanse. Andre igen er aktive i frigruppermiljøet, her kan bl.a. nævnes Vilde Sparre Jansen (danser og koreograf) som underviser i improvisation, sanglæreren Benedicte Swenggaard (vokalist og bandleder), norsk-sydafrikanske lærer i kampsport, Buntu Pupa (som selv arbejder som skuespiller), og Anna Lisa Dal Pra som bl.a. underviser i det hellige teater, har en baggrund som freelancere.

Udover de specifikke teaterfaglige aktiviteter omfatter uddannelsen erfaring omkring samarbejde. Eleverne skal i fællesskab producere en forestilling, og lærer derved i praksis den svære proces i tilknytning til skabelsen af et afsluttende produkt.

Fra NBT til Expressen

Skiftet fra NBT-teaterskolen over til Expressen handlede på den ene side om økonomi, herunder ikke mindst den sikkerhed som fulgte med den femårige bevilling, på den anden side om en ideologisk bevægelse fra et socialt fokus i retning mod mangfoldighed. Begge dele lader sig afspejle i uddannelsens indhold og form. Både ledelsen og de NBT-elever som har oplevet begge projekter, omtaler skiftet som markant på mange niveauer:

- Den forbedrede økonomi betød at Expressen fik mulighed for at ansætte langt flere folk. Administrationen varetages nu af en fuldtidsansat, hvilket skaber struktur, sammenhæng og ordnede forhold. Hovedlæreren har ligeledes en fuld stilling og dermed mulighed for at koncentrere sit arbejde på Expressen. Desuden tilbydes der i dag mange forskellige fag med mange flere forskellige lærere.
- Undervisningen er blevet mere metodisk, og der ligger en tydeligere progression. Der er mødepligt og større faglige krav i undervisningen. På

indholdssiden møder eleverne nu flere forskellige genrer og flere fag.

Scenekunst i bred forstand

Fagsammensætningen på skolen og det kunstneriske udtryk i skolens produktioner afspejler skolens brede opfattelse af scenekunsten, med en høj prioritering af både dans og bevægelsesfag. Årsagen til dette skal findes i en blanding af lyst og nød. Lysten refererer til, at mange af eleverne har stor interesse for alternative sider af scenekunsthaget, de kommer med både interesse for og erfaring med dans, sport, visuel kunst og musik:

«Vi går ikke målrettet efter at finde nye former, men det kommer af sig selv. Vi lærer de traditionelle former, men opførelserne bliver hele tiden fornyet. Sådan skal det være. Vi er alle forskellige. Vi arbejder sammen. Sproglig forståelse er meget forskellig» (Renata).

I sin evalueringen af NBT beskriver Jørgen Langdalen denne prioritering af det transkulturelle scenekunstudtryk på følgende måde:

«Skal man udvikle et transkulturelt scenekunstudtryk, sier det seg selv at det er nødvendig å gå litt utenfor denne kunstformen. Dessuten forholder det seg jo på samme vis med de andre scenekunstsjangerne, ikke bare det dramatiske teatret. Alle scenekunstsjangerne og scenekunstformene har en eller annen historisk/kulturell opprinnelse og tilknytning. En scenekunst som skal være transkulturell, kan derfor ikke nøye seg med å krysse kulturelle verdener og identiteter, den må også krysse sjangerne og være tverrkunstnerisk.»⁵¹

Men der er ikke kun tale om lyst. Elevernes begrænsede sproglige kompetencer begrundet i deres forskellige kulturelle baggrunde kan også gøre det til en nødvendighed. Nogle elever taler knap nok norsk, ja, selv deres engelsk kan være begrænset. Andre er opvokset med norsk som deres modersmål. Et sådant sprogligt spænd kan være en udfordring for lærerne, som oftest underviser på norsk.⁵² En af løsningerne på denne situation bliver at dyrke og udforske andre udtryksformer:

«NBT-skolen er ikke tekstbaseret. Det handler om kropssprog, fysisk teater. Mange aktiviteter er baseret på at indhente elementer fra egen kultur. Men vi får også mulighed for at prøve med teksten» (Binian).

Den transkulturelle tilgang resulterer i blandinger af både forskellige kulturelle udtryksformer (dans, skuespil, bevægelse, sang), forskellige traditioner

⁵¹ Langdalen, 2005: 19.

⁵² I modsætning til TITAN og Scenekunstakademiet i Fredrikstad, som begge er engelsksprogede uddannelser.

(klassisk drama, satire, humor), forskellige genrer (teater, cabaret, cirkus) og forskellige kulturelle referencer (regioner, verdensdele).

Sideløbende med denne brede tilgang til faget fastholder ledelsen en høj prioritering af det traditionelle teaterfag, som de selv er uddannet i. Ikke kun fordi det er deres egen faglige baggrund, men også fordi de mener, det er en forudsætning for elevernes evne til at kunne forstå og manøvrere i det teaterlandskab, de skal fungere i:

«Man står midt oppi en fagtradisjon som man skal overleve i, derfor er det nødvendig med en traditionell utdanning. Det er også et skapelses-prosjekt» (Ann-Magritt Børresen).

«De skal læres opp i den teatertradisjonen de lina forholde seg til. De skal forstå scenen» (Siren Leirvåg).

Trods vægten på det fysiske teater fungerer undervisningen altså stadig i en traditionel ramme med inddragelse af det klassiske tekstbaserede materiale. De forventes også at læse både det klassiske repertoire og de moderne «klassikere», selvom de ikke arbejder med det hele i timerne.

Desuden kan det være svært at klare sig som professionel i den norske teaterverden uden et velfunderet norsk, hvis man på nogen måde vil møde og samarbejde med den etablerede scene. Der indgår derfor også undervisning i norsk i studieprogrammet.

For de sprogligt svageste elever har dette dog hidtil langt fra været nok. Der skal satses langt mere på sprogundervisning i fremtiden, hvis også de elever som står svagest i norsk, skal kunne klare sig i reel konkurrence med norsktalende skuespillere.

Et bredt teaterfag

En anden væsentlig indholdsdiskussion vedrører mulighederne for at lære andet end skuespil. Her tænkes på et bredere teaterfag, som også omfatter bl.a. instruktion, scenografi, tekstarbejde og teknik. I distinktionen mellem en uddannelse inden for hhv. skuespil og et bredt teaterfag har Expressen både i formålserklæringerne og undervisningens indhold valgt at lægge vægt på skuespil-dimensionen. Ledelsen udtalte i forbindelse med et interview, at:

«... i arbeidet med forestillingene prøver de (elevene) seg på forskjellige sider av teaterarbeidet. Men de har ikke lærere i alle deler av faget. De får primært hjelp i skuespill. De får ingen andre hjelpemidler i forhold til institusjonsteateret (lyd, lys, sminke, instruksjon, scenografi).»

Det forhindrer dog ikke en del af eleverne i at interessere sig for andre sider af feltet og arbejde endog meget målrettet med dem. En del af eleverne på Expressen's første kuld er kommet med erfaringer fra andre dele af visuel kunst, og disse erfaringer har de inddraget i deres videre arbejde. Her kommer samarbejdet med NBT og teaterbåden MS Innvik som en yderligere styrke, idet elever med særlig interesse for andre sider af teaterfaget (f.eks. instruktion, scenografi og teknik) netop herved har fået mulighed for at arbejde med disse sider. Erfaringsmæssigt er der flere af de hidtil uddannede elever som har arbejdet med både scenografi, instruktion, teknik, tekst og produktion.⁵³

For nogle elever har mødet med de forskellige sider af faget haft en positiv betydning, idet de her har oplevet nye faglige udfordringer:

«Jeg har lært, at skuespil er mange ting. Efter årene på skolen vil jeg det hele: Har lyst til at skrive, spille skuespil, performance» (Inkri).

Den frie ramme giver eleverne mulighed for selv at dyrke deres interesser og udforske nye sider af sig selv.

En særlig dimension af faget er de mange kompetencer knyttet til projektudvikling: udarbejdelse af ansøgninger, udvikling af projektplaner, projektstyring etc. Dette fagområde indgår i studiet, dels i form af kurser, dels ved individuel vejledning.

Expressen i uddannelsesføddekæden

Som uddannelse i scenekunst indgår Expressen sammen med en række andre aktører på det norske uddannelseslandskab. For at give et indtryk af det landskab følger her en kort gennemgang af uddannelsessteder med en scenekunstprofil, i Oslo og omegn. Der findes enkelte andre uddannelsessteder rundt om i landet som arbejder med scenekunst i Norge, og mange rejser i dag til udlandet for at blive uddannet. Af praktiske årsager, ikke mindst tidsbegrænsninger, må afstås fra at gå nærmere ind på disse uddannelsessteder.

Fakultet for Scenekunst ved Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO)

Den mest centrale aktør på området er det tidligere Statens Teaterskole, siden 1996 en del af scenekunstudannelserne på Kunsthøgskolen i Oslo (KHIO). Dette er den ældste, den mest respekterede

53 Se bilag 2.

rede, mest prestigefyldte, men også den mest traditionelle uddannelse på området. Her uddannes både skuespillere og sceneinstruktører. 800 unge søger ind hvert år, kun ti kommer gennem nåleøjet.

Uddannelsen er på nuværende tidspunkt en tre-årig bachelor-uddannelse, som giver studiepoint efter det nationale system, men der er planer om en udvidelse til fire–fem år, så der knyttes en mastergrad til uddannelsen. Uddannelsen er gratis, de studerende har mulighed for stipendier og studielån fra Lånekassen.

Som det traditionelle rekrutteringsgrundlag for institutionsteatrene har Fakultet for Scenekunst, KHIO, repræsenteret det tekstbaserede teater. Her er blevet lagt stor vægt på det norske sprog, med skuespilteknikker hentet fra bl.a. Stanislavskij og den psykologiske realisme. Dog er der de seneste år kommet mere fokus på kropsteater og «method-acting».

Hvad angår elevsammensætningen, spiller den transkulturelle dimension ingen større rolle på Fakultet for Scenekunst, KHIO.⁵⁴ Ledelsen udtrykker ganske vidst et ønske om i fremtiden i højere grad at afspejle samfundets mangfoldighed, men på nuværende tidspunkt er det ikke tilfældet. Dekan for skuespillinien, Harry Guttormsen siger:

«Teaterskolen har tænkt for smalt i mange år. Klassene ligner på hverandre, også fysisk.»

Og han fortsætter med at beskrive institutionen som:

«... en konserverende institusjon som rekrutterer ut fra en fast ramme som selvkonserverende. Men det finnes ingen fordommer blant personalet.»

Begrundelsen for den manglende mangfoldighed skal iflg. ham og andre ansatte findes i kravet om kunstnerisk kvalitet. Der foreligger derfor heller ingen konkrete planer om at indskrive diversitet som et af udvælgelsesparametrene ved skolen optagelsesprøver og den efterfølgende udvælgelse, ligesom der ikke foreligger konkrete planer eller strategier for at ændre forholdene. Der opstilles heller ingen centrale krav i den retning.

Akademiet for scenekunst i Fredrikstad

Denne statslige uddannelsesinstitution tilbyder tre-årige bachelor-uddannelser i skuespil og scenografi på engelsk. Også den er gratis, med mulighed for sti-

pendier og studielån fra Lånekassen. For kun fem år siden var Akademiet en dukketeater-uddannelse. Efter et radikalt sporskifte er uddannelsen nu ved at finde en egen form som scenekunstuddannelse og sin egen plads i det norske scenekunstlandskab. Det er en international uddannelse med elever fra seks forskellige lande. I 2005 var der 140 ansøgere fra i alt 20 lande.

Uddannelsen vælger, som linjelederen for skuespillerne Torunn Kjølnér formulerer det, det umuliges kunst: «Vi vælger bevisst å plassere oss mellom to stoler.» De afsøger grænselandet mellem billedkunst og scenekunst, hvor eleverne får den klassiske teknik, og lærer derfra «at komponere et teater».

Der er i høj grad tale om et visuelt projekt, hvor eleverne lærer både performance, det fysiske teater og det tekstbaserede teater. Samtidig lærer eleverne også praksis, de skal kunne arbejde som freelancere, skrive ansøgninger, udvikle projekter, «enterprice» – projekthåndværket.

Elevsammensætningen er meget international, men ikke nødvendigvis kulturelt mangfoldig i etnisk forstand. Det er skolens holdning at etnisk mangfoldighed ikke bør være et mål i sig selv. De betragter en sådan forpligtelse som en social opgave, hvilket påhviler andre, ikke kunstinstitutionerne. Men de betragter samtidig kulturel diversitet som en styrke.

Nordisk Institut for Scene og Studio (NISS)

Her er tale om en privat fagskole, hvilket betyder, at eleverne selv skal betale for undervisningen, evt. med hjælp fra Lånekassen. Skolen omfatter tre linier: én uddannelse inden for skuespil, én for film–tv (produktion) samt én for lys og scene (teknik).

Grunduddannelsen på skuespillinien er af to års varighed med mulighed for et tredje produktionsår, hvor de sætter flere større produktioner op. Stort set alle, som færdiggør det tredje år, forbliver (evt. efter videreuddannelse) som professionelle i branchen. Selvom stort set alle skolens elever søger ind på Fakultet for Scenekunst, KHIO, er der i realiteten kun ca. én som kommer ind hvert andet år. De øvrige elever går til auditions på teatrene, etablerer egne grupper, spiller skoleteater m.m.

Uddannelsens indhold er traditionelt, idet de baserer sig på Teaterskolens profil. Her lægges stor vægt på det norske sprog, og der arbejdes med klas-

54 På danseuddannelsen forholder det sig markant anderledes. Her findes et større antal elever med forskellig kulturel baggrund.

sikerne på den klassiske måde. Dog er der de senere år blevet tilføjet noget «Method-acting», især med henblik på arbejde i filmbranchen.

Elevgruppen på skuespillerlinien omfatter kun sjældent unge med anden kulturel baggrund, og iflg. rektor Geir Bølstad er der heller ingen formuleret politik på området – i modsætning til billedkunstområdet, hvor der faktisk fra central hold har været igangsat et projekt av Kulturrådet til at varetage den flerkulturelle problemstilling. Den lave etniske repræsentation begrundes fra ledelsens side dels med det begrænsede antal ansøgere, dels med ansøgernes manglende kvalitet.

Det Internasjonale Teater Akademi (TITAN)

Denne uddannelse har kun eksisteret et enkelt år, men har markeret sig som et nyt bud på en teateruddannelse i landet. Skolen er da også netop blevet anerkendt som en privat fagskole, hvilket på den ene side betyder at eleverne selv skal betale for undervisningen, men at de har mulighed for hjælp fra Lånekassen. Det er målet at lave en toårig uddannelse.

Skolen er startet af den amerikanske skuespiller Jim Hart, og undervisningen er på engelsk og læner sig op ad en amerikansk teatertradition. I folderen til skolen understreges det at: «Elever med alle etniske og kulturelle bakgrunner er velkomne til å søke.» Skolen har ellers ingen særlig politik på det flerkulturelle område, men der lægges vægt på diversitet, både blandt eleverne og i kunststopfattelsen:

«Vi flytter ut fra en vestlig og inn i en universell tankegang. (...) Vi tar med oss det etniske, bygger på mainstreamen og arbeider inn mot hybridene» (Jim Hart).

Samarbejde med Expressen

De to statsinstitutioner (Akademiet for Scenekunst i Fredrikstad og Fakultet for Scenekunst, KHIO) har på nuværende tidspunkt intet formaliseret samarbejde med Expressen, hverken på ledelsesplan, gennem formaliseret udveksling af lærere eller direkte mellem eleverne (i form af samarbejdsprojekter). Juryen ved optagelsesprøverne på Fakultet for Scenekunst, KHIO, har eksterne medlemmer, men hidtil har lærere fra Expressen ikke været inviteret med. Dog er der, som tidligere nævnt, enkelte lærere som underviser begge steder. De seneste par år har begge de store institutioner været optaget af interne opgaver: Fakultet for Scenekunst, KHIO, har været optaget af udflytning og omstrukturering. Akademiet i Fredrikstad er først nu ved at have fun-

det sin egen identitet. Man kan håbe at der med denne afklaring vil vise sig mulighed for samarbejde i fremtiden.

Mellem Expressen og TITAN, de to nyeste skud på teateruddannelsesstammen, findes et beskedent samarbejde. I forbindelse med uddannelsesmessen i 2005 samarbejdede de omkring fælles synliggørelse. Desuden har TITAN lånt MS Innvik til elevforestillinger, og der har været overvejelser om samarbejde med brug af udenlandske gæstelærere.

Expressens plads i fødekæden

Formuleringen om professionalisering af skuespillere rejser spørgsmålet om, hvorvidt skolen skal betragtes som afsluttende teaterskole, en forskole som optakt til videre uddannelse i det etablerede system eller som et projekt på egne præmisser, en diskussion som allerede har været rejst. Mange på og omkring Expressen har gjort sig overvejelser om dette spørgsmål, men der er ingen entydige svar, end ikke fra ledelsen:

«Det er ikke et forkurs til Teaterskolen. De vil være overkvalifiserte i forhold til andre søkere. De fleste vil være feilplassert der. Men samtidig når de overhodet ikke opp mot Teaterskolens nivå – for de har færre midler til rådighet. (...) Det er et atelier, et utviklingsprosjekt, ikke en skole» (Cliff Moustache).

«Det er en professionalisering, ikke en forskole. Det er mer enn det, men de er ikke ferdige. Expressen noe eget, noe midt imellom. Et pilotprosjekt» (Jarl Solberg).

«Expressen er for liten, for kortvarig til å være en fullstendig utdanning. Den er en rollemodell: de vellykkede innvandrerne, og et formuleringsprosjekt: gi dem en stemme. (...) Vi har kartene de skal navigere etter. De må selv definere reisen mål. Neste kull skal på en kunsthøgskole» (Ann-Magritt Børresen).

Der er således enighed blandt ledelsen om, at Expressen ikke er en forskole, og samtidig er der enighed om, at eleverne ikke kan klare konkurrencen på de etablerede scener, med de færdigheder de når at opbygge her. Både for de elever fra NBT-teaterskolen, som har været ude at arbejde i nogle år, og for de nye Express-elever er denne utydelige status et problem:

«Skolen er hverken fugl eller fisk, den står mellom projekt og skole» (Bjørn Erik).

«Jeg vidste ikke, hvad jeg skulle kalde mig. Expressen må bestemme, om de vil være forskole eller professionel. Det skal være klart defineret. I dag ser de sig som begge dele. Og der er behov for begge dele. (...) At det bliver en isoleret niche skyldes også, at de ikke ved, hvad de er. Så eleverne ikke ved, hvad de laver og bliver» (Binian).

«Norsk kulturliv er mærkeligt. Tankegangen kræver begreber, definitioner. NBT passer ikke ind i diskussionen. Det passer ikke til et eksisterende begreb, inden definition passer. Der kan ikke puttes et mærke på. Derfor ved det norske kulturliv ikke, hvordan de skal kategorisere det, og så kan de ikke have med det at gøre» (Ali).

Ikke mindst på baggrund af elevernes udmeldinger er det tydeligt, at der er brug for en afklaring af hvad skolen er, hvilket niveau den går ind på. Eleverne har brug for, i mødet med den omgivende scene-kunstverden, at kunne sige hvad de er, når de skal sælge sig selv.

Netværk

Der tales meget om netværk i kunstverdenen som en kilde til viden om arrangementer, personer og økonomiske midler, en vej til indflydelse og en platform for meningsudveksling.

Expressens primære netværk er NBT, både nationalt og internationalt. På nationalt niveau er NBT en del af det såkaldte G5 – et netværk som, udover NBT omfatter «Senter for Afrikansk Kulturformidling», «Cosmopolite», «Samspill» og «Horisont». I alt fem kulturinstitutioner ledes af indvandrere som alle beskæftiger sig med transkulturelle aktiviteter i det norske samfund. Med MS Innvik som en fælles fysisk ramme og den fælles ledelse bliver NBT et naturligt netværk for Expressens studerende.

På internationalt niveau samarbejder NBT med teatermiljøer over hele verden, et netværk som Expressen ligeledes nyder godt af. Samtidig har Expressens kunstneriske leder selv et stort internationalt netværk, som anvendes både i forhold til gæstelærere og ved studierejser.

Det er vigtigt for de studerende og lærerne at have dette netværk, men det er samtidig vigtigt at have kontakter udover Nordic-Black-miljøet. Det skulle nødtigt udvikle sig til en stammekultur som fungerer som et lukket system, hvor eleverne kommer ind via bekendte og efter endt uddannelse får arbejder i dette regi.

Af væsentlige samarbejdspartnere i det norske teatermiljø skal nævnes Teater Nor i Stamsund, som arbejder med biomekanik, fysisk teater og musik. Samarbejdet med den etablerede kunstverden har derimod været meget spredt (nærmest ikke-eksisterende) og tilfældigt, men der er tegn på bevægelse. Bl.a. har:

- Expressen netop indledt et samarbejde med Grenland Friteater i Porsgrunn, Telemark, om en forestilling

- Riksteatret netop begyndt at gå ind i projekter med en kulturel mangfoldighedsprofil, hvor der skal være plads til skuespillere med anden etnisk baggrund. I den forbindelse er der ved at blive skabt kontakt til Expressen

Hermed åbnes der for nye muligheder for de elever, som er blevet færdige, og forhåbentlig kan det medvirke til at skolens elever får den mulighed, som er en forudsætning for at de på sigt vil kunne klare sig i branchen: Muligheden for at vise, hvad de dur til.

Der er et stort behov for et mere formaliseret samarbejde mellem Expressen og det etablerede miljø på institutionelt niveau, både af hensyn til elevernes fremtidige arbejdsmuligheder og af hensyn til de etablerede institutioner og det norske scenekunstmiljøes forståelse af og syn på Expressen. Men det forudsætter, at netværksarbejdet ikke længere baseres på tilfældige enkeltinitiativer, men på en egentlig langsigtet strategi. En sådan strategi kan omfatte forskellige niveauer:

- Praktik på andre institutioner. Man kunne forestille sig kortere eller længere praktikperioder på teatre eller i frigrupper, enten i løbet af studietiden eller som del af et tredje år (i stil med det tredje produktionsår på NISS)
- Elevsamarbejde. Samproduktioner med elever fra forskellige teateruddannelser på tværs af institutionerne. Herved vil de studerende kunne lære af hinandens erfaringer, og de vil have et bredere netværk at trække på i fremtiden
- Lærerudveksling. På nuværende tidspunkt er fælles lærere en tilfældighed for de lærere som ikke er fuldtidsansatte noget sted. Det kunne være en idé i fremtiden at lade lærerudveksling indgå som en formaliseret del af arbejdet – gensidigt
- Brug af fælles gæstelærere. Her kunne elever fra forskellige uddannelsesinstitutioner få gavn af en inspirerende gæstelærer fra udlandet, enten i form af samarbejde om produktioner eller ved at læreren turnerer mellem institutionerne
- Udveksling af informationer på ledelsesniveau
- Inspiration fra ressourcepersoner i scenekunstmiljøet via f.eks. et kunstnerisk råd

Dette arbejde afhænger ikke kun af Expressen, også andre institutioner skal være villige til at indgå i samarbejdet. Men for at blive taget alvorligt er det først og fremmest nødvendigt, at Expressen kan præsentere en egen strategi på området. Næste trin

bliver at få de øvrige institutioner med i arbejdet. Her kunne man måske forestille sig at Norsk kulturråd kunne gå ind som mediator, ja, måske ligefrem initiativtager.

De kunstneriske scener

Et «transkulturelt scenesprog», «kulturel mangfoldighed», «bevidste scenekunstnere som kan modvirke stereotyper» er nogle af de betegnelser, som er blevet knyttet til Expressens arbejde. I forklaringen af deres formål taler Expressens ledelse desuden selv om, at der skal tages udgangspunkt i deltagerens personlige materiale, at der skal arbejdes med dramatik ud over den vestlige, at der skal samarbejdes med institutionsteatrene, og at der ikke skal arbejdes med folkløse, men med kultur under forandring.

Hermed har Expressen placeret sig midt i et felt som omhandler både folkloren, institutionsteatrenes nationale eller vestlige traditioner og de nye kulturelle blandingsformer.

I forbindelse med evalueringen af det danske kulturprojekt «Brændstof» udvikledes en model for en strategi til styrkelse af kulturel mangfoldighed.⁵⁵ Modellen blev oprindeligt udviklet til at analysere forskellige kulturprojekte i forhold til de etniske minoriteters indtræden på kunstscenen. En del af «Brændstof»-projektets diskussioner vedrørte problemerne med at kombinere krav om særlige befolkningsgruppers adgang til kunstscenen med særlige stilkrav, og dermed til særlige forventninger om hvilke scener de tilhører. Dette krav minder om den sammenkædning af transkulturel baggrund og transkulturelt scenesprog, som formuleres i Expressens formål, og som afspejles i en række af Norsk kulturråds tiltag.

De tre kulturelle udtryksformer som indgår i modellen: monokulturen, multikulturen og hybriditeten, repræsenterer hvert sit perspektiv på kunsten i det flerkulturelle samfund, ikke en særlig stilart. Ingen af udtryksformerne kan alene opfylde kravet om kulturel mangfoldighed, for at det opnås bør de alle tre være repræsenteret.

«Multikultur tager udgangspunkt i 'etnisk' kunst med basis i rødder og tradition, men omfatter også de nutidige udtryk som udspringer heraf.»⁵⁶

Bag multikulturen gemmer sig både den globale scenes gæsteforestillinger og særarrangementerne til for og med de etniske minoriteter.

«Monokulturen kommer til udtryk på den nationale arena. (...) Man kunne også kalde det mainstreamscenen, præget af et monokulturelt udtryk.»⁵⁷

Her findes både det klassiske nationale, moderne vestlige klassikere og populærkulturen, alt sammen langt fra de etniske minoriteter, men centralt i diskussionen om nationale rødder og kulturel dannelse.

«Hybriden eller fusionen, eller hvad man nu vil kalde blandingsformer med forskellige kulturelle baggrunde.»⁵⁸ Denne udtryksform findes især på en ofte lidt eksklusiv kunstscene, i populærkulturen, på techno-scenen og i filmverdenen.

Med den nordiske placering af multikulturen og kulturmødscenen, med dens særlige etniske udtryksformer enten i form af udenlandske gæstespil på de største scener (som nationale udvekslinger af folkløse) eller langt fra alle etablerede institutioner i nær relation til de lokale etniske minoritetsmiljøer, bliver dette en scene uden relevans for Expressens elever. De beskæftiger sig ikke med folkløse, hverken i den ene eller den anden form.

Det fremgår klart både af formålsforklaringen og af Expressens læreplaner, at der ikke undervises i særlige etniske traditioner. Den er således ikke et udtryk for multikultur, og den repræsenterer ikke et kulturelt mødested mellem nordmænd og indvandrere i den forstand.

Ser vi på monokulturen som den udtrykkes på mainstreamscenen, bliver det noget sværere at svare her. Mainstreamscenen repræsenterer mange forskellige rolletyper som i forskelligt omfang tiltrækker Expressens elever. På den norske mainstreamscene, som den ser ud i dag, er der ikke mange steder, de unge med anden etnisk baggrund kan komme ind. I realiteten er den eneste mulighed den såkaldte type-casting, hvor indvandrere spiller «sig selv». Her dominerer roller som stereotyper af kriminelle indvandrere eller taxa-chauffører. Dog er der begyndt at komme mere nuancerede «indvandrerroller» på både tv og film, men det er stadig type-casting.

55 Fock & Skot-Hansen 2003: 85.

56 Fock og Skot-Hansen 2003: 85.

57 Ibid.: 86.

58 Ibid.

Der er stadig lang vej til den farveblinde scene, hvor enhver uanset baggrund kan spille en hvilken som helst rolle, også i det klassiske repertoire. Det er ikke realistisk på nuværende tidspunkt. Hvis indvandrere går på scenen i en klassisk Ibsen-rolle, er det som led i et særligt projekt, og det bliver ikke på den store nationale scene, men på en lille eksperimental-scene i udkanten af byen. Avantgarden udgør sin egen del af monokulturen, men er en niche, hvor disse unge stort set ikke er aktive, den er optaget af et helt andet segment af skuespillere.

Problemerne med at bryde de nationale og vestlige kulturelle koder og bemægtige sig mainstream-scenens univers har i hvert fald på det institutionelle niveau været åbenlyse, for Expressens vedkommende. Det er endnu ikke lykkedes de etniske minoriteter at komme ind på den scene, med mindre de finder sig i at spille indvandreren på tv eller film.

Hybriditeten er blandingsformen, både den eksklusive og den populære, som findes i et væld af forskellige afskygninger. Det er tydeligt i retorikken, at det er denne scene der sigtes mod, når der på

Expressen arbejdes med et transkulturelt sceneprog. Og det er da også her de unge indskriver deres projekter, også selvom de ikke i deres udtryk blander forskellige etniske traditioner.

Expressen forsøger på sin egen måde at rumme den samlede kompleksitet som mangfoldighed forudsætter i et og samme projekt: Med basis i den monokulturelle tradition og baggrund i det etniske (transkulturelle) søges et hybridt udtryk. Mange af Expressens elever formulerede ønsker om at dyrke hybriditeten. Men de var samtidig bevidste om behovet for at kende til grundredskaberne i scenekunsten, som kom fra den vestlige tradition.

For eleverne er det interessante ikke så meget en diskussion af udtryksformerne og de scener, de relateres til, men udviklingen af scenerne. De håbede, at mainstreamscenen med tiden ville blive udvidet til at rumme en større grad af hybriditet, ligesom de forventede at hybridscenen med tiden ville komme til at rumme flere etniske elementer. Det var de unges egen vurdering, at først derved ville der blive plads til dem inden for den etablerede scenekunst.

Konklusioner og anbefalinger

Indledning

Expressen er et fem-årigt udviklingsprojekt som har til formål at: «... uddanne flere transkulturelle skuespillere som kan jobbe i teater, film og media, og å forske på om det går an å utvikle et eget transkulturelt scenespråk.»⁵⁹

Projektet blev påbegyndt i 2003 og omfatter to-årige uddannelsestilbud for unge med «transkulturell bakgrunn eller annen bakgrunn enn norsk», med henblik på en «profesjonalisering av 10–15 skuespillere».⁶⁰

Der indgår således tre klart definerede lag i projektet:

- Målgruppen defineres som transkulturelle unge
- Indholdet er udvikling af et transkulturelt scenesprog
- Målet er professionalisering og uddannelse af skuespiller/scenekunstnere

Expressen er ingen egentlig teaterskole, men et sted hvor talentfulde unge undervises i en række af de metoder og værktøjer, som anses for at være nødvendige for, at de på længere sigt kan fungere som professionelle scenekunstnere.

Projektet er en del af Nordic Black Theatre, en stiftelse som driver både teatervirksomhed, café og Bed & Breakfast. Samtidig indgår det som et udviklingsprojekt under Norsk kulturråd, og indgår dermed i en overordnet kulturpolitisk strategi på det flerkulturelle område.

Nordic Black Express

Projektets formål og visioner

Det tredelte formål som definerer både elevernes baggrund, det kunstneriske sprog og det uddannelsesmæssige niveau, afspejler bredden i initiativtagerens visioner:

- En social vision om at inkludere de udstødte i det norske samfund og kunstlandskab
- En politisk vision om at afspejle og synliggøre den kulturelle mangfoldighed i samfundet
- En kunstnerisk vision om at professionalisere scenekunstnere

Hermed rummer projektet både en social, en (multi)kulturel og en kunstnerisk ambition. Men kan de kombineres?

Projektet har undergået en lang udvikling fra dets forløber startede i 1993 som NBT's teaterskole med en klar social dagsorden. I den periode var elevoptaget i høj grad styret af sociale midler (norskundervisning og igangsætningsmidler), og de udfordringer, som ledelsen stod overfor, havde en direkte sammenhæng med elevernes ressourcer. Lærerne stod konfronteret med mange problemer og udfordringer, som udsprang af elevernes sociale situation, og jo hårdere eleverne blev presset, desto sværere blev det at fastholde et stærkt fagligt fokus i undervisningen.

Med Expressen som startede i 2003, blev der sat fokus på det kulturelle aspekt. Den sociale dagsorden, med krav om arbejdsløshed, manglende sprogkompetencer etc., blev fjernet. I stedet blev eleverne valgt på baggrund af deres «transkulturelle» baggrund, defineret som deres migrationserfaringer. Hermed flyttede projektet fra at have været et projekt domineret af en social dagsorden til at blive et projekt domineret af en kulturel dagsorden.

Sideløbende med den nye ledelse og det ændrede elevgrundlag, skete et skift i retning af et øget fokus på de kunstneriske krav. I takt med at elevgruppen konsolideres og blev stadigt mere velfungerende, er det blevet muligt for ledelsen at nedtone den kulturelle dimension i hverdagen og i stedet fokusere på

59 Fra Expressens hjemmeside, www.msinnvik.no

60 Fra projektansøgningen, 15/5 2002: 2.

det kunstneriske niveau og indhold. Hermed er projektet ved at bevæge sig over mod en kunstnerisk dagsorden.

Med denne bevægelse åbnes der for helt nye perspektiver i fremtiden. Først når den kunstneriske dagsorden dominerer, bliver projektet en ligeværdig partner på den kunstneriske scene. For at dette skal lykkes, er det dog ikke nok, at uddannelsen selv opprioriterer den kunstneriske dagsorden, også det omgivende kunstmiljø skal anerkende indsatsen. Hidtil er det kun lykkedes at få medierne til at kommentere projektet som et socialt og kulturelt tiltag. Nu mangler der, at kunstkommentatorerne kommer på banen og giver arbejdet en kunstnerisk vurdering.

De forskellige dagsordener kan ikke i længden fungere parallelt. Der kan tages hensyn i det daglige virke, men i sidste ende vil de kunstneriske krav være uforenelige med en social dagsorden. Derfor må ledelsen vælge på projektets vegne.

Expressen i NBT

Organisatorisk er Expressen en del af Nordic Black Theatre og ansvarlig over for NBT's bestyrelse. Samtidig har Expressen sin egen styregruppe, som både har til opgave at varetage tilsynsfunktioner i forhold til Kulturrådet (økonomi og læreplaner) og at fungere som ressource på det kunstneriske område.

Som tilsynsorgan har arbejdet i styregruppen fungeret stort set problemfrit. Den har udgjort et nødvendigt forum for de overordnede økonomiske og indholdsmæssige diskussioner. Derimod har sammenblandingen af de to opgaver (tilsyn og ressource) tilsyneladende virket hæmmende for den kunstneriske diskussion, da tilsynsopgaverne, ikke mindst de økonomiske afklaringer, har domineret møderne.

På det praktiske niveau har det vist sig svært at etablere en fast sammentømret gruppe, hvor de centrale indholdsdiskussioner har kunne folde sig ud på en baggrund af kontinuitet og akkumuleret viden. Især har de skiftende deltagere fra Norsk kulturråd påvirket arbejdet. Det er dog vigtigt, at Norsk kulturråd deltager i denne styregruppe. Projektet er et udviklingsprojekt, og som sådan har ledelsen behov for at være i løbende dialog med Norsk kulturråd om de overordnede politiske diskussioner. Desuden er det vigtig at Norsk kulturråd er velinformeret om projektet af hensyn til rådets overordnede strategi på området.

I forhold til en bredere kunstnerisk diskussion ville det være en styrkelse for projektet, hvis styregruppen omfattede repræsentanter fra andre institutioner (uddannelsesinstitutioner og teatre), som kunne fungere både som en faglig inspiration på indholdssiden og som et vigtigt netværk.

Der indgår fra NBT's side et formuleret ønske om en etnisk repræsentation i bl.a. styregruppen, ud fra den holdning, at der også i ledelsen skal indgå personer, som kender det transkulturelle kulturbillede, og som har migrationserfaring. Både NBT's ledelse og Expressens ledelse omfatter hver to personer, hvor den ene har norsk baggrund, den anden transkulturel baggrund. Det er lykkedes at skabe en styregruppe med en lignende transkulturel sammensætning, ligesom også lærerstaben afspejler det transkulturelle samfund. Diskussionen om etnisk repræsentation kendes fra både projektstyregrupper og kulturpolitiske råd og styrelser i mange andre sammenhæng. Der er i høj grad tale om en symbolsk handling, hvor signalværdien i forhold til det etablerede scenekunstmiljø kan være stor, forudsat at det lykkes at fastholde de faglige krav. Men i sidste ende vil den faglige kvalitet afgøre om den etniske repræsentation kan fungere.

Det tætte tilhørsforhold til NBT har været en bevidst ledelsesstrategi fra NBT's side, som har omfattet et praktisk samarbejde – vedrørende lokaler og aktiviteter centreret omkring båden MS Innvik, dens teatersal, café og Bed & Breakfast-virksomhed. Det deraf følgende økonomiske samarbejde har omhandlet fælles medarbejdere og udnyttelse af lokaler. Dette tætte samarbejde mellem NBT og Expressen opleves af lærere og elever som både en styrke og en svaghed. Men grundlæggende er arenaen, med båden i centrum, et stærkt kort i forhold til synligheden og en fantastisk ramme som bør udnyttes. Dog er det vigtigt, ikke mindst med henblik på at sikre Expressens frihed til at vælge samarbejdspartnere på både det praktiske og det økonomiske område, at de ikke forpligtes til ensidigt at samarbejde med NBT.

Endelig omhandler samarbejdet en fælles «branding» gennem arenaen og en fælles «Nordic Black»-identitet. Selvom effektiv «branding» grundlæggende er vigtigt for kulturinstitutioner, er det samtidig nødvendigt at gøre sig nogle overvejelser om hvad der «brandes», og hvilket konsekvenser samarbejdet kan have. Man bør bl.a. gøre sig klart, at tve-

tydig eller utydelig «branding» kan blive kontraproduktiv. Dette er aktuelt at overveje på flere områder:

- NBT's sammenblanding af musik og teater, hvor MS Innvik er ved at udvikle sig til et globalt spillested uden sammenhæng med den oprindelige teaterprofil, kan sløre teateridentiteten.
- NBT's nord/syd-vinkel, en retorik som især kendes fra humanitære organisationer, fokus på den 3. verden og indvandrere, trækker på en markant anderledes retorik end Expressen, som primært forsøger at markere sig som et kunstnerisk projekt. Herved opstår risiko for forvirring blandt modtagerne af budskabet.
- På længere sigt kan samarbejdet mellem NBT og Expressen blive en begrænsning for Expressens muligheder for at etablere andre kunstneriske samarbejdspartnere, fordi NBT's image omkring det at være «black» støder, forvirrer eller ligefrem forskrækker.

Hvor det praktiske og økonomiske samarbejde overvejende er positivt, byder den fælles «branding» på flere problemer på lang sigt. Som projekt og som startprofil har det været en fordel for Expressen at udnytte de muligheder, NBT's image og netværk tilbød. Hvis projektet på længere sigt udvides til at blive en egentlig uddannelse for scenekunst, vil det ikke være hensigtsmæssigt at fastholde den fælles «branding» og den fælles identitet.

Expressen og Norsk kulturråd

Som et projekt under Norsk kulturråd afspejler Expressen på flere måder Kulturrådets politik og det skift som har fundet sted på det flerkulturelle område: I starten af 1990'erne støttedes indvandrer-kultur bredt med henblik på at ophæve diskrimination og skabe mødesteder. I slutningen af 1990'erne ændrede Kulturrådet strategi ved efterfølgende at lægge vægt på det fler- og tværkulturelle aspekt gennem et særligt fokuseret program: «Mosaikk».

I starten af 2000-tallet har Kulturrådet bevæget sig mere i retning mod en «mainstreaming» af området, ved at integrere de fler- og tværkulturelle aktiviteter i de stående kunstneriske udvalg inden for Kulturrådet med kulturel mangfoldighed som overbæreb. Herved er de flerkulturelle aktiviteter blevet lagt ind under de enkelte fagudvalg, bl.a. Scenekunstudvalget.

Trods Scenekunstudvalgets øgede ansvar for at styrke den kulturelle mangfoldighed på scenekunstområdet generelt, er det flerkulturelle område dog

endnu ikke blevet en del af det frie støttefelt. Både NBT, Projektlaboratoriet og Expressen finansieres hver for sig via særpuljer, uden nogen klar koordination, så de kan supplere hinanden.

Erfaringerne fra den lange række projekter og dertilhørende rapporter under Norsk kulturråd viser, at der fortsat er et presserende behov for uddannelse på det flerkulturelle scenekunstmråde. Det er således endnu ikke lykkedes at rekruttere, kvalificere og professionalisere talenter med minoritetsbaggrund i et omfang, hvor man kan tale om reel kulturel mangfoldighed. Disse befolkningsgrupper er stadig kraftigt underrepræsenteret på de anerkendte scenekunstuddannelser og i det professionelle scenekunstliv.

Trods ønsker om en mainstreaming af området er der derfor fortsat behov for Kulturrådets særlige fokus på denne problemstilling. Det må konstateres at det etablerede scenekunstmråde ikke på eget initiativ løser opgaven. De skal konfronteres med mulighederne og forpligtes til at finde løsninger, og det sker bl.a. ved at Kulturrådet sætter emnet på dagsordenen.

Norsk kulturråds finansiering af Expressen repræsenterer et meget væsentligt skift i den norske kulturpolitik. Med dette projekt har Kulturrådet for alvor valgt at støtte kunstneriske udviklingsprojekter med en direkte uddannelsesmæssig profil. Hermed har de bevilgende myndigheder på kunstmrådet erkendt sammenhængen mellem uddannelsesområdet og det udøvende kunstmråde, som en del af en langsigtet rekrutteringsstrategi. Samtidig har placeringen af dette flerkulturelle uddannelsesprojekt under kulturdepartementet og Kulturrådet bidraget til at projektet kom ud af den sociale «spændetrøje» som kommunale og statslige igangsætningsmidler havde placeret den i, og ind i en mere kvalitetsorienteret kunstnerisk diskussion.

At styrke en klarere «branding» til gavn for Expressen

Anbefalinger

Expressen i Nordic Black Theatre

At styregruppens formål afklares, og at dens opgave som kunstnerisk råd forstærkes

At Norsk kulturråd styrker sin repræsentation i styregruppen

At styrke repræsentationen fra de etablerede scenekunstinstitutioner

At udnytte samarbejdet med NBT og MS Innvik på det praktiske niveau om en fælles arena

Norsk Kulturråd

At der fortsat er behov for synlige og klart definerede særinitiativer i forhold til rekruttering af scene-kunstnere

At Kulturrådets projekter samtænkes, så de supplerer hinanden

At Norsk kulturråd fremover medtænker uddannelsesprojekter i deres kulturpolitiske strategi

At Kulturrådet medvirker til at etablere formelle mødesteder på lederplan mellem institutionsteatrene, det frie felt og aktiviteter rettet mod de etniske minoriteter

Elevsammensætning

Målgruppe

Tolv unge i alderen 23 til 27 år fra i alt otte lande⁶¹ blev optaget på Expressen i 2003, heraf gennemførte fem uddannelsen. I 2005 er ti nye i alderen 19 til 25 blevet optaget, heraf fem med halvt-norsk baggrund, en adopteret, en fra USA og en opvokset i USA. Kun to kommer fra lande uden for den vestlige verden.

At definere denne målgruppe kulturelt er en stor udfordring. Hvem handler det om, og hvad kaldes de? Etniske minoriteter, indvandrere, sorte, flerkulturelle ... valget her faldt på transkulturelle, fordi det ifølge Expressen signalerer bevægelse, og at der er tale om personer som lever i et kulturelt skæringsfelt. Beslutningen om at fokusere på en transkulturel baggrund frem for specifik etnisk baggrund (indvanderne, de etniske minoriteter) fandt sted i overgangen fra NBT-teaterskolen til Expressen, parallelt med skiftet fra en social til en kulturel dagsorden. Det udgør en markant udvikling, som ikke bare handler om et nyt navn til en kendt vare. Med den nye retorik legitimeres nye elevgrupper. Nu er målgruppen bevidst ikke kun de traditionelle indvandrere, men også andre unge som på anden vis har en dynamisk kulturerfaring, med rødder forskellige steder fra.

Hvorvidt baggrunden for skiftet i Expressens tilfælde skal findes i, at de traditionelle indvandrere ikke dukkede op i fornødent omfang, hvilket er en erkendelse mange andre kunstprojekter med indvandrere som målgruppen har måtte gøre,⁶² eller det

var et spontant ønske at udvide elevgrundlaget, og dermed bryde den tætte forbindelse til indvandrerdiskussionen, fremgår ikke klart af projektbeskrivelserne. Introduktionen af den transkulturelle retorik handler om respekten for kulturel mangfoldighed, og den svarer til ændringen i den overordnede kulturpolitiske strategi, med fokus på kulturel mangfoldighed frem for etnisk repræsentation.

En tilsvarende bevægelse fra fokus på de traditionelle indvandrere over mod en bredere defineret målgruppe kendes fra mange andre projekter, ikke kun i Norge.⁶³

Et sådant skift kan derfor betragtes som konsekvensen af en ny kulturpolitiske præmis (mangfoldigheden), ligesom det kan også betragtes som en falliterklæring, begrundet i at det ikke lykkedes at få de marginaliserede unge med indvandrerbaggrund til at søge en kunstuddannelse. Endelig kan det også ses som led i en bevidst langsigtet strategi, hvor målet i første omgang er en bredt orienteret mangfoldighed, men på længere sigt bliver en mangfoldighed, som omfatter og rummer etnisk repræsentation. Det kræver en forklaring:

Når man fra starten af definerer målgruppen som de etniske minoriteter, åbner man en kamp på to fronter, her kæmper man både mod:

- diskrimination af synlige minoriteter i det norske samfund – en farve-/fremmedbarriere. Her handler det om at få farvede/fremmede kunstnere på scenen, hvilket hænger sammen med den monokulturelle selvforståelse
- manglende accept i visse indvandremiljøer, af en professionel karriere inden for kunsten. Her er i realiteten tale om socialt definerede grupper, og fænomenet kendes også blandt ikke-indvandrede nordmænd.

Forsøget på at kæmpe på disse to fronter i én omgang vil være dømt til at mislykkes, da der er tale om to helt forskellige problemstillinger som hver for sig er svære at løse. En sammenblanding vil gøre initiativerne ufokuserede, upræcise og derved ineffektive.

En mulig strategi er i stedet at starte med at fokusere på den første problemstilling: diskriminationen og den monokulturelle selvforståelse. Ved at definere målgruppen til at være transkulturelle unge,

61 Somalia, Sierra Leone, Syd-Korea, Irak, Etiopien, Litauen, USA (norske rødder), Norge (minoritetsbaggrund), Norge (adopteret), Norge.

62 Bl.a. projekt «Brændstof» fra Københavns Amt og forskellige verdensmusikskoleprojekter i både Sverige, Norge og Danmark.

63 Bl.a. projekt «Brændstof» fra Københavns Amt og forskellige verdensmusikskoleprojekter i både Sverige, Norge og Danmark.

breder den ud til ikke kun at omfatte unge med en særlig etnisk baggrund, men en bredere gruppe af unge, som føler sig ramt af en farve/fremmed-barriere. Herved skubbes problemstillingen om at bryde holdningen til kunstprofessionen blandt indvandrere i baggrunden, og indsatsen koncentrerer på én front: diskriminationen af synlige minoriteter i det norske samfund.

Når denne front så er om ikke nedkæmpet, så svækket, og der er etableret nogle gode rollemodeller blandt disse transkulturelle unge, hvoraf nogle kan have indvandrerbaggrund, andre har en anden hudfarve, andre igen trækker på andre kulturelle referencer, vil der være opnået en reel kulturel mangfoldighed, som vil gøre det lettere for unge indvandrere som nok har lyst til en teaterkarriere, men hvis forældre og omgangskreds betragter den profession med mistro, at søge i den retning.

Fordelen ved denne langsigtede strategi er, at det bliver muligt for de enkelte projekter, f.eks. *Expressen*, at fokusere på en kunstnerisk dagsorden i det daglige arbejde, så de ikke skal bruge kræfter på hele tiden at indtænke en social/etnisk dimension.

Det er samtidig en forudsætning for dette arbejde, at aktørerne, altså *Expressen*, de bevillende myndigheder og andre scenekunstinstitutioner, er bevidste om det langsigtede mål. De skal alle være sig bevidste, om der kun er tale om den første af to fronter, hvor den anden front ikke må tabes af syne, selv når det kører godt på den første front.

Rekruttering og optag

Synliggørelse og marketing er to af de store udfordringer for et nyt uddannelsesprojekt: Betydningen af at nå ud til målgruppen og have rammer som tiltrækker og fastholder eleverne.

I rekrutteringen til *Expressen* har det hidtil vist sig, at især personlige netværk omkring NBT og *Expressen* har tiltrukket mange elever. Kun et fåtal af de som blev optaget, havde hørt om projektet via medierne, foldere, internettet og deres lærere. Selvom det således har vist sig at NBT-netværket fortsat er den vigtigste kilde i forbindelse med rekruttering af nye elever, er det vigtigt ikke at slække på den brede marketing. Det er vigtigt i forhold til en langsigtet synliggørelse af projektet, at materiale om *Expressens* eksistens vedvarende er tilgængelige rundt om i scenekunstmiljøet.

Expressen har fra starten af været gratis for eleverne, en bevilling fra Kulturrådet sørgede for at det

var muligt at udbetale studiestøtte til eleverne gennem hele forløbet. Herved har det været muligt at tiltrække unge som ikke ellers ville have råd til at studere, og unge hvor der ikke var tradition i familien for at låne til studier. Samtidig er det håbet at studiestøtten er med til at fastholde eleverne i uddannelsen. Hvorvidt støtteordningen har været medvirkende til at fastholde eleverne, vides ikke. Rammerne omkring optaget til det første hold fra 2005 var på mange måder så specielle, at der ikke kan udledes den type konklusioner, og det andet hold er kun lige startet.

Hvis man ønsker at tiltrække grupper som ikke har tradition for, at vælge en scenekunsthøgskole uddannelse, er det en god strategi, at sikre dem økonomisk i studietiden. Udsigten til at stifte gæld vil for mange af disse unge være en uovervindelig barriere. I forvejen er fremtiden så usikker at det kan være risikabelt og virke uoverskueligt for både de unge og deres familie.

På baggrund af det store frafald på 2003-holdet, hvor syv ud af tolv stoppede før tiden, har *Expressens* ledelse taget en række initiativer i forhold til det nye hold i 2005. De har valgt at sænke optagelsesalderen og opgive forskudt optag, de prioriterer individuel vejledning og vægter i stigende grad elever med både kunstneriske og sociale ressourcer til at gennemføre uddannelsen. Det er endnu for tidligt at vurdere erfaringerne fra denne nye rekrutteringsstrategi mindre end en måned efter at eleverne er startet. Det virker dog på nuværende tidspunkt som om 2005-holdet på baggrund af den nye og mere ensartede optagelsesprocedure, er langt mere velfungerende og målrettede i deres arbejde end 2003-holdet.

På nuværende tidspunkt giver *Expressen* ikke studiepoint i forhold til det etablerede uddannelses-system. Det vil være en kraftig styrkelse af uddannelsens prestige og elevernes motivation, hvis den i fremtiden tilføjes denne autoritet og afsluttes med et anerkendt «vitnemål».

På grund af *Expressens* særstatus er det muligt at optage elever som ikke opfylder de formelle uddannelseskrav. Dette betyder at både elever med udenlandske uddannelser og elever som ikke har afsluttet deres norske uddannelse (tilfredsstillende), kan blive optaget. Dette er vigtigt, hvis målgruppen også i fremtiden skal kunne omfatte unge som på den ene eller den anden måde er marginaliserede i det norske system.

Expressens første hold var ikke gennem en samlet og ensartet optagelsesprocedure. Nogle kom ind via deltagelse i NBT-skolen, andre var blevet valgt af NBT's ledelse, og enkelte kom ind via optagelsesprøver. Det gav et uensartet hold, præget af indbyrdes uenighed. Siden er optagelsesproceduren til Expressen blevet revurderet. Der er nu sørget for at alle elever gennemgår den samme prøve, så holdet udvælges på et ensartet grundlag og sammensættes som en velfungerende enhed. Udover kunstnerisk talent er et af skolens optagelseskriterier diversitet, ikke kun kulturelt, men også kunstnerisk. Der lægges i optagelsesprøven vægt på, at ansøgerne skal præsentere forskellige udtryksformer og traditioner. De har desuden mulighed for at præsentere indslag på forskellige sprog.

I forhold til optagelsesprocedurer på de øvrige scenekunstuddannelser i Oslo-området er der to diskussioner som har særlig betydning for unge med anden etnisk/transkulturel baggrund: 1) de formelle optagelseskriterier vedr. det kunstneriske udtryk, og 2) institutionernes fortolkning af præstationerne.

Det ultimative formelle optagelseskriterium er talent, men det kunstneriske talent spejles ofte i og vurderes på baggrund af en vestlig kunsttradition. Hermed er der risiko for at personer med kompetencer som rækker ud over denne vestlige referenceramme, afvises med en begrundelse baseret på kunstnerisk kvalitet.

Institutionernes fortolkning af præstationerne handler i høj grad om bedømmelsesudvalgets opfattelse af markedets behov. Flere steder vælges eleverne ud fra forestillingerne om, hvilke roller de vil kunne spille. De tåntænkes en plads i det eksisterende rolleunivers efter endt uddannelse. Hvis referencerne her kun går i retning af et klassisk vestligt repertoire, kan det være svært at forestille sig roller til folk med andre/anderledes udtryksregistre. Optagelseskriterierne bliver derved konserverende i forhold til et eksisterende scenekunstsprog.

Det er i forbindelse med optagelsesprøver værd at overveje, om der i fremtiden kunne være mulighed for, at samarbejde med andre institutioner om udveksling af medlemmer til bedømmelsesudvalgene, så der kunne skabes grundlag for nogle bredere diskussioner om, hvordan det norske scenekunstlandskab i fremtiden skal se ud, så diversitet kunne blive en etableret del af diskussionen.

Hvor går de hen?

I den folder som opfordrer unge til at søge Expressen, står der, at Expressen er en toårig skuespilleruddannelse på heltid, men at det også er en god forskole for anden højere scenekunstuddannelse.

Med kun fem som har gennemført uddannelsen, og kun to måneder efter at de afsluttede, er det begrænset, hvor mange konklusioner, der kan udledes vedrørende, hvor Expressens elever går hen efter endt uddannelse. Det kan derfor være nyttigt at inddrage erfaringerne fra NBT-teaterskolens elever. Deres kulturelle sammensætning ligner i vidt omfang Expressens elever, så det er muligt at anvende deres erhvervsmønster som ledetråd for, hvor også Expressens elever satser professionelt.

Noget entydigt billede er der ikke, mange af de ca. 80 som startede på NBT-teaterskolen mellem 1993 og 2001, holdt op undervejs, men af de 23 elever som gennemførte den tre-årige NBT-uddannelse, fortsatte syv med en uddannelse, men ingen med en højere uddannelse i det norske scenekunssystem. Det skal i øvrigt tilføjes, at alle som fortsatte med videreuddannelse, havde vestlig baggrund. Otte har i perioder arbejdet med film og tv, oftest i forbindelse med såkaldt type-casting, hvor de spiller typiske indvandrere. Disse otte havde alle ikke-vestlig baggrund. Herudover har fire haft løs tilknytning til institutionsteatrene, og seks har på et tidspunkt oprettet egne grupper. Den samme person har ofte været involveret i flere af disse aktiviteter, da de i løbet af årene har været aktive på mange forskellige fronter.

Det kan konkluderes, at de unge som har gået på NBT-teaterskolen, siden afslutningen af deres uddannelse har udvist en stor vilje for at fortsætte inden for scenekunstmrådet. Ikke kun de 23 som gennemførte alle tre år, men også næsten alle som gennemførte to år, er fortsat på forskellig vis inden for området, ofte som freelancere. Genremæssigt har mange beskæftiget sig med forskellige stilarter: satire, performance, film/tv. Der er således god grund til at støtte disse unge i at søge ind til scenekunsten. Selvom der endnu ikke er kommet den store stjerne, er der mange som arbejder meget seriøst med deres karriere, i forsøget på at komme ind i det mere etablerede system. Uden en særlig uddannelse rettet specielt mod denne gruppe er det tvivlsomt, om de var kommet i gang.

Anbefalinger

Målgruppe

At definere målgruppen, både internt og eksternt
At gennemtænke den transkulturelle politik som en langsigtet strategi

Rekruttering og optag

At Expressen i endnu højere grad markedsfører sig uden for NBT-miljøet
At samarbejde med andre skoler om optagelsesprøver

Uddannelsens indhold

Studiet omfatter en grundstamme med en blanding af bevægelsesfag, stemmetræning og rollefag. Hertil kommer workshops og arbejde med produktioner. På den front afviger uddannelsen ikke væsentligt fra andre scenekunstuddannelser, og det er også netop en af ledelsens centrale mål: Ambitionen om at være en seriøs scenekunstuddannelse. Herved afspejler indholdet en faglig opstramning i forhold til den forudgående NBT-teaterskole, både hvad angår fagudbud, lærere, metode og indhold.

Udover de specifikke teaterfaglige aktiviteter trænes eleverne i samarbejdets kunst, idet de i løbet af uddannelsen skal producere en forestilling i fællesskab. Herved lærer de i praksis den svære proces i tilknytning til skabelsen af et afsluttende produkt.

Repertoiret består overvejende af moderne vestlige «klassikere». Det ikke-vestlige repertoire har ikke hidtil spillet den store rolle i forestillingerne. Hermed fastholdes og understreges elevernes ret til ikke at blive associeret med en særlig etnisk baggrund og et særligt etnisk repertoire. Samtidig fastholdes et monokulturel/vestligt repertoire. På repertoiresiden indgår ingen transkulturelle overvejelser, ingen kulturel/etnisk hybriditet i det kunstneriske udtryk, i den forstand at de også trækker på traditioner fra andre dele af verden.

Det er godt at der indgår norske og vestlige klassikere, men hvis det transkulturelle skal tages seriøst, bør det også afspejles i repertoiret, ligesom det gøres i både lærerstaben og elevsammensætningen.

Der skabes på nuværende tidspunkt nye transkulturelle udtryk gennem nye og anderledes fortolkninger af det vestlige repertoire, både på grund af

elevernes forskellige kulturelle baggrunde, og fordi der fokuseres mere på bevægelsesdimensionen, de performative elementer og fysisk teater. Bevægelsesdimensionen spiller her en større rolle end på de fleste andre scenekunstuddannelser, medens tekstdimensionen er blevet nedtonet. Der arbejdes således med et bredt scenekunsthøj.

Selvom der fokuseres på bevægelsesdimensionen, er det nødvendigt at styrke undervisningen i norsk. Det er vigtigt for eleverne i fremtiden at have gode sprogfærdigheder, både som ansøgere til roller, og når de udvikler deres egne projekter.

Expressen har valgt at fokusere på skuespildimensionen, men der er i løbet af uddannelsen mulighed for at samle erfaring inden for andre sider af teaterfaget, f.eks. scenografi, lys, lyd, instruktion. Her er samarbejdet med scenen på MS Innvik en stor hjælp. Det ville dog være en fordel, hvis der kunne ansættes en egentlig lærer til at varetage nogle af de tekniske discipliner.

I det hele taget har de studerende brug for kendskab til scenekunstens mange dimensioner, ikke kun de kunstneriske og tekniske, men også de praktiske. De tider er forbi, hvor skuespillere «bare» er skuespillere. I dag er de fleste projektmagere, med alt hvad deraf følger af ansøgninger, projektbeskrivelser, budget, projektstyring m.m. Erfaringerne fra både «Mind the Gap» (Kulturrådets udredningsrapport) og projektet «Projektlaboratoriet» (Kulturrådets projekt for at rekruttere kunstnere fra de etniske minoriteter) viste, at der var behov for langt flere færdigheder inden for udarbejdelse af ansøgninger og projektudvikling blandt disse grupper.

Overordnet skal ledelsen gøre sig klart, om de vil lade Expressen sigte mod en performance-baseret hybriditet eller institutionsteatrenes monokulturelle mainstreamscene. At sigte mod begge dele bringer dem i fare for at lande mellem to stole. Hver af udtryksformerne og de dertil hørende scener forudsætter forskellige værktøjer, og da der er brug for en højt fagligt niveau for at kunne konkurrere med de etablerede uddannelser, skal der fokuseres. Elevernes formulerede interesser (og de tidligere elevs arbejdssituation) peger i retning det mod performancescenen. Dette skal overvejes i lærerstaben og ledelsen.

Anbefalinger

At fastholde og styrke den faglige opprioritering, som har fundet sted siden NBT-tiden

At udvide repertoiret til også at omfatte ikke-vestlige værker

At ansætte en lærer til de teknisk fag

At afklare hvilke udtryksformer og scener Expressen sigter mod, med de indholdsmæssige konsekvenser, det måtte have

At styrke undervisningen i norsk til udvalgte elever

Fødekæden

Expressen er placeret for sig selv som et specielt tilbud, et projekt uden for den almindelige fødekæde med dens «videregående skole» med teaterfag, folkehøjskoler med teaterfag, privat fagskole og akademi. At Expressen er placeret uden for systemet, skyldes nogle politiske forhold, men beslutningen passede på mange måder NBT-ledelsen, som på det tidspunkt var drivkræfterne bag projektet. I realiteten ønskede de den højere grad den frihed som et særprojekt gav i forhold til de mange bånd, som ellers præger det etablerede skolesystem.

Denne særstatus kan dog ikke vare ved. Det har givet en tiltrængt frihed i en udviklingsperiode, ikke mindst fordi det har muliggjort at elever som ikke har gennemført en norsk skoleuddannelse eller gennemført den med tilstrækkeligt gode resultater, har kunne optages, men på sigt er det nødvendigt, at skolen finder en plads i det etablerede system. I den forbindelse er det nødvendigt for Expressens ledelse at gøre sig klart hvor i dette system, de ønsker at placere Expressen i fremtiden.

Skal det være en forskole til andre uddannelser? I så fald er det nødvendigt at der indledes samarbejde med disse uddannelsesinstitutioner, så eleverne så vidt muligt kan sikres de nødvendige kompetencer i forhold til de eksisterende uddannelsesinstitutioners optagelseskrav. Et sådant samarbejde mellem uddannelsesinstitutionerne findes ikke på nuværende tidspunkt. Desuden vil det være nødvendigt, at de videregående uddannelsessteders optagelseskrav bliver vurderet, så også elever med en mere transkulturel baggrund og scenesprog får mulighed for at blive optaget. Endelig vil det være afgørende at uddannelsen opnår en generel anerkendelse og legitimitet i systemet.

Er det ønsket at gøre Expressen til en afsluttende uddannelse? I så fald skal den ligeledes have legiti-

mitet og anerkendelse i miljøet. Her vil det være nødvendigt, at vurdere det faglige niveau og overveje hvilken retning uddannelsen skal tage, bl.a. i forhold til ovenstående overvejelse om hvilken udtryksform og scene, den retter sig imod.

I forlængelse af erfaringerne fra NISS kunne det f.eks. være en idé at tilføje et tredje år som blev et produktionsår med indbygget praktik, som formaliserede samarbejdet med de professionelle scenekunstmiljøer. En anden mulighed er at gøre uddannelsen tre- eller fire-årig, hvor de (t) ekstra år bliver kompetencegivende i forhold til de etablerede uddannelse, men indholdsmæssigt rettes særligt mod performance-traditionen, med kurser i det bedste inden for det fysiske teater fra ind- og udland. Med en sådan model ville det være attraktivt, hvis studerende fra andre uddannelser kunne deltage på enkelte kurser, og eleverne her skulle tilsvarende kunne tage kurser på de andre uddannelsesinstitutioner.

Et væsentligt problem ved at gøre Expressen til en forskole er, at det ikke sikrer elevernes optagelse på en højere uddannelse. De fleste vil således alligevel komme ud og arbejde på det frie marked, og er de så dygtige nok? Nogle af NBT-eleverne havde oplevet problemet ved at komme ud og samarbejde med professionelle skuespillere uden den fornødne tekniske og metodiske ballast. Og selvom Expressen er blevet meget bedre end i de gamle NBT-dage, er to år stadig for kort tid for denne gruppe elever til at komme op på et niveau hvor de reelt kan konkurrere med eleverne fra f.eks. Fakultet for Scenekunst, KHIO, om roller. Herved risikerer man, ved at vælge forskolemodellen, at de fortsat kommer til at fungere som andenrangsskuespillere som er gode nok til at varetage type-castede indvandrerroller, men ikke gode nok til at konkurrere på fair vilkår. På den baggrund må det anbefales, at uddannelsen forlænges i nødvendigt omfang og i sammenhæng med det indholdsvalg, som tidligere er blevet antydnet.

Ikke kun samarbejdet med andre uddannelsesinstitutioner er svagt, heller ikke samarbejdet med teatergrupper er optimalt. Der er brug for at styrke samarbejdet med hele scenekunstoprådet. Dette kunne ske gennem praktiksamarbejder med teatre, frigrupper og produktionsselskaber, samproduktioner med elever fra andre uddannelsesinstitutioner, formaliseret udveksling af lærere mellem institutionerne, anvendelse af fælles gæstelærere samt bedre udveksling af information på ledelsesniveau.

Anbefalinger

At Expressen kommer ind i det etablerede uddannelsessystem, men bevarer muligheden for at optage elever uden fornødne skolekvalifikationer

At uddannelsen giver studiepoint og afsluttes med et anerkendt «vitnemål»

At uddannelsen forlænges med et–to år, enten med en praktik- og produktionsperiode, eller med en styrkelse af performanceprofilen, i dialog med eksisterende scenekunstudannelser

At samarbejdet med scenekunstmiljøet udbygges

Afslutning

Expressen er et enestående projekt, ikke kun i Norge men også internationalt. Et tilsvarende uddannelsesprojekt rettet mod unge med transkulturel baggrund med henblik på en professionalisering som scenekunstnere findes ikke andre steder i Norden, til trods for et stort behov for at styrke rekrutteringen blandt netop denne ungdomsgruppe til scenekunsten.

At bryde barriererne på dette sværttilgængelige område klares ikke ved et kortvarigt og enkeltstående projekt. Erfaringerne fra Expressen viser med al ønskelig tydelighed, hvilken tidshorizont der skal tænkes i. De ti års tilløb afklarede svaghederne ved den sociale

dagsorden og blotlagde konsekvenserne ved en usikker projektøkonomi, hvor der springes fra den ene korte bevilling til den næste. En fem-årig projektperiode har skabt den kontinuitet, der skal til, for at et projekt af denne størrelse kan lære af sine fejl og afklare de bedste procedurer. Det er også den tidshorizont, der skal til, for at projektet kan flytte sig fra en kulturel dagsorden i retning af en kunstnerisk dagsorden.

Det er nødvendigt med et nyt og bredere rekrutteringsgrundlag, hvis der skal bevares en forbindelse mellem scenekunsten og samfundet. Norsk kulturråd har erkendt dette ved at formulere en kulturpolitisk strategi for kulturel mangfoldighed, både i forhold til deltagerens kulturelle baggrund og i forhold til det scenekunstneriske udtryk. Måltrettet uddannelse af unge til kunstscenen er et vigtigt redskab i denne sammenhæng, derfor er der grund til at fortsætte og styrke Expressen.

En fortsættelse af projektet forudsætter dog en afklaring af projektets status, både i forhold til den scenekunstneriske fødekæde – hvilket niveau den skal være på – og hvilken del af kunstscenen den skal rettes imod. Men afklaringen skal fortsat kunne rumme den nødvendige mangfoldighed og give adgang til at unge som ikke passer ind i det gængse uddannelsessystem.

Metode

Denne evaluering er en midtvejsevaluering, udført i overgangen mellem Expressens første og andet hold. Herved har det været muligt både at se det første holds afslutningsvisning og tale med de elever, som gennemførte uddannelsen, og opleve det andet holds start og tale med samtlige disse elever.

Evalueringen bygger på kvalitative metoder (interviews, deltagerobservation, samtaler og uformelt samvær på MS Innvik) i kombination med en gennemgang af de skriftlige materialer, jeg har haft til min rådighed (styregruppereferater, ansøgningskrivelser, studieplaner og elevansøgninger). Ledelsen har desuden udarbejdet lister over samtlige elever, både NBT-eleverne og Expressens elever, og været behjælpelige med andet materiale. Elevlisterne er ikke helt fuldstændige, men de giver et godt indtryk af elevsammensætning, og hvad eleverne har beskæftiget sig med efter endt uddannelse.

Som ikke bosat i Norge har det være nødvendigt at besøge Oslo. Det blev til to x fem dage. Besøget i juni var planlagt, så det var muligt at interviewe de elever, som afsluttede deres uddannelse, i forbindelse med deres sidste uge på stedet. Her oplevede vi, forfatteren Eva Fock og teaterinstruktøren Mikael Fock, som har bidraget med et teaterkyndigt blik på arbejdet, desuden en visning af de studerendes afsluttende monologer rundt om på MS Innvik. Det lykkedes desuden at overvære to optagelsesprøver til det nye hold, som skulle starte efter sommerferien. Endelig blev opholdet brugt til interview og samtaler med forskellige personer med relation til projektet.

I starten af september besøgte forfatteren atter Oslo, denne gang alene. Dette var de nye studerendes første uge, så her var mulighed for at opleve deres første møder og indledende undervisning, og interviewe samtlige elever om deres forestillinger og forventninger. Dette ophold blev desuden brugt til flere interview, bl.a. med andre scenekunstudannelser, og personer med relation til projektet.

Det er ikke altid lykkedes at få møder med de ønskede personer, i forbindelse med opholdene i Oslo. Resterende interview er blevet foretaget telefonisk, ligesom konkrete spørgsmål til ledelse og Norsk Kulturråd er blevet besvaret enten telefonisk eller pr. e-mail.

I forhold til både NBT's ledelse og Expressens ledelse er der i løbet af de to korte Oslo-ophold gennemført dels et fællesinterview med alle fire, dels individuelle interview opbygget omkring den samme model. Her er de blevet bedt om kommentere et «kort», vurdere hvem der er projektets hjælpere og modstandere, hvad der er projektets præmis og vision, objekt og subjekt. Hermed tegnede de hver for sig et kort over projektet, dets retning og de kræfter som påvirker det. Herude over har der i forbindelse med opholdet på MS Innvik været god mulighed for mere uformelle samtaler med de involverede.

Interviewpersoner

Ledelse

Ann-Magritt Børresen, administrativ leder af Expressen
 Cliff Moustache, kunstnerisk leder af NBT
 Jarl Solberg, administrativ leder af NBT
 Nadir Guenouz, kunstnerisk leder af Expressen

Expressens elever (2003–2005)

Bjørn Erik, Lars, Petter, Renata, Sara

Expressens elever (2005–)

Anne-Liv, Bani, Bjørnar, Buzhan, Gina, Kuyju, Maritea, Mina, Taro, Tatiane

NBT-elever

Ali Jabali, nu teknisk medarbejder
 Almerio Matugaas, nu lærer i hip-hop og streetfight
 Binian Inkri

Andre

Anna Lisa Dal Pra, lærer på Expressen, medlem af Expressens styregruppe

Ellen Horn, tidligere kulturminister, nuv. Direktør for Riksteatret

Geir Bølstad, rektor for Film og TV-akademiet, Nordisk Institut for Scene og Studio (NISS)

Grete Indahl, leder af Projektlaboratoriet for Norsk kulturråd

Harry Guttormsen, Dekan for skuespillinien, Kunsthøgskolen i Oslo (KHIO)

Haldis Hoaas, tidl. medlem af scenekunstudvalget i Norsk kulturråd, lærer (tidl. dekan) på skuespillinien, Kunsthøgskolen i Oslo (KHIO)

Jim Hart, leder af Det Internasjonale Teater Akademi (TITAN)

Ola E. Bøe, dramaturg ved Det Norske Teater, medlem af Expressens styregruppe, tidl. leder for Scenekunstudvalget

Rolf Engelsen, nuværende fri scenekunstkonsulent i Norsk kulturråd

Shanti Brahmachari, tidligere fri scenekunstkonsulent i Norsk kulturråd.

Siren Leirvåg, lærer i teaterhistorie og -teori

Torunn Kjølnér, linjelederen for skuespillerne, Akademiet for scenekunst i Fredrikstad

(Samtale med Halvor Voldstad, Norsk kulturråd)

(Samtale med Odd-Are Berkaak, medlem af styregruppen for NBT)

KAPITTEL 6

Oversigt over elever på NBT-teaterskole

Bilag 1 – Oversigt over elever på NBT-teaterskole (kv = kvinne, ma = mann)

	Afsluttet	Nat./etn. bakgrunn	Teater, film, kunst tilknytning
Fullført tre år			
H-kv	des. 95	Etiopia	Egen frigruppe, tv, radio, frilans skuespiller
I-kv		Trinidad/Norge	Høyskole i England, egen gruppe, frilans skuespiller
K-ma		Norge	Tv, script/teknisk, frilans skuespiller
S-ma		Pakistan	Film og tv, sikkerhetsvakt
B-ma		Marokko	Film, teater, frilans skuespiller, selger
S-ma	des. 96	Kongo	Forfatter, teaterinstruktør for barn og unge
I-kv	des. 97	Norge	Danser, egen gruppe, barnehage
S-kv		India	Teaterviteskap, engasjementer institusjonsteatre, eget produksjonsselskap
S-kv		Irakisk kurder	Frilans teater, film, tv kostyme/motedesign
A-kv	des. 98	Norge	Jazzsang, videreutdanning method acting
H-ma		Sigøyner	Frilans kortfilm og film, annet arbeid
S-kv		Tyskland	Dramafag lærerhøyskole
S-ma		Iran	Frilans film og tv, annet arbeid
A-kv	mars 00	Norge	Frilans skuespiller, arbeid med frigruppe
V-kv		Korea	Frilans skuespiller, arbeid med frigruppe
S-ma	jun. 01	Thailand	Balletthøyskole, frilans danser og skuespiller
T-ma		Kenya	Frilans skuespiller, sanger, noe arbeid institusjonsteatre
S-ma		Norge	Teknisk arbeid, annet arbeid
K-kv		Norge	Frilans produsent og skuespiller, egen gruppe
L-kv		Vietnam	Frilans danser, egen gruppe, engasjementer institusjonsteatre
N-ma	jun. 02	Danmark/Norge	Frilans skuespiller og dans, videreutdanning Bhuto, egen gruppe
B-ma		Eritrea	Frilans skuespiller og dans, tv, engasjement institusjonsteatre
A-ma		Norge	Teaterviteskap, teknisk
Fullført to år			
H-ma	1994	Eritrea	Vervet til italiensk hær

Bilag 1 – Oversigt over elever på NBT-teaterskole (kv = kvinne, ma = mann) (forts.)

	Afsluttet	Nat./etn. bakgrunn	Teater, film, kunst tilknytning
M-kv	1997	Korea	Videre utdanning NISS
C-kv		Chile	Videre utdanning NISS, frilans skuespiller
R-kv		Ghana	Frilans kostymedesign
G-kv	1998	Colombia	Videre skole Bordar (dans)
A-ma		Norge	Lærerskole (Steinerskolene)
K-ma	1999	Karibien	Frilans danser og skuespiller
E-kv		Norge	Ukjent
I-kv	2001	Tyrkia	Profesjonell skuespiller på Norsk Tegnspråkteater (Teater Manu)
C-kv	2002	Norge	Frilans frigrupper, annet arbeid
N-ma		Somalia	Frilans tv, film, teater
E-kv		Chile	Frilans skuespiller frigrupper
Fullført 1. år			
B-ma	1993	Sør-Afrika	Frilans skuespiller
R-ma		Marokko	
A-ma		Filippinene	
E-ma	1994	England	Videreutdanning i England, frilans tv, frigrupper
I-kv		Norge	Videreutdanning i Sveits, klovn, instruktør (NBT lærer)
J-ma		Gambia	Ukjent
C-ma		Norge	Kaospilot
K-kv		Norge	Filmregi utdanning, frilans skuespiller, egen gruppe
M-ma		Norge	Død
M-kv		Ghana	Psykolog
P-kv		Norge	Frilans danser
Ma		Marokko	Ukjent
C-kv	1995	Norge	Videreutdanning Lee Strassberg New York, frilans skuespiller
I-kv		Filippinene/Norge	Frilans skuespiller, egen gruppe, videreutd. Lee Strassberg
A-kv		Canada	Ukjent
S-ma		Marokko	Syk
M-ma		Marokko	Musiker
?	1996		
A-ma	1997	Iran	Frilans skuespiller, performancekunstner, teknisk arbeid NBT
J-ma		Brasil	Danser, reist til Brasil
K-kv		Norge	Frilans skuespiller, såpeopera
E-ma		Tyrkia	Ungdomsarbeider
A-ma		Afrikaner	Frilans danser

Bilag 1 – Oversigt over elever på NBT-teaterskole (kv = kvinne, ma = mann) (forts.)

	Afsluttet	Nat./etn. bakgrunn	Teater, film, kunst tilknytning
C-kv	1998	Norge	Modell (mote)
M-kv		Norge/Midtøsten	Ukjent
M-kv		Norge	Frilans skuespiller, annet arbeid
N-kv		India/Sør-Afrika	Niss, reklame, frilans skuespiller
A-kv		Norge	Russisk videreutdanning med egen gruppe i Italia
H-kv	99/00/01		Ukjent
K-kv			Ukjent
A-kv			Ukjent
V-?			Reist til USA
P-kv			Ukjent
A-kv			Ukjent
H-kv			Ukjent
A-ma			Ukjent
E-ma			Ukjent
K-kv			Ukjent
M-ma			Skriver
M-kv			Teaterarbeid drift
S-kv		Korea	Drama på Høyskolen, Bordar (dans)
B-ma	2002	Brasil	
R-kv		Israel/Norge	
J-kv		Norge	Ukjent

KAPITTEL 7

Oversigt over Expressens elever

Bilag 2a – Expressens elever 2003–2005 (kv = kvinde, ma = mand)

Afsluttede			
Navn	Varighed	National/etnisk baggrund	Professionel tilknytning
S-kv		Irak, kurder	Freelance skuespiller og scenograf, egen gruppe med andre Express-elever
R-kv	Fra NBX 2001	Litauen	Scenografi, freelance skuespil, egen gruppe med andre Express-elever
B-ma		Norge	Freelance skuespil, bl.a. med Rikskonserterne, data-animation og spiludvikling,
L-ma		Norge (adopteret Colombia)	Freelance skuespil, egen gruppe med andre Express-elever
P-ma		USA (norske rødder)	The Bag Show, samarbejde med Black Box, BIT
Udgået undervejs:			
F-kv		Somalia	Barselsorlov. Tager matematik. Vil søge dramalæreruddannelse
I-ma	Fra NBX 2001, 2 ½ år	Irak, kurder	Freelance som filmskuespiller
I-kv	Fra NBX 2001, 2 ½ år	Norge (minoritetsbaggrund)	Radiokomiker, Radioorakel, NRK P3 Okkupertanter Revy, to somre på MS Innvik
E-kv	Fra NBX 2001, 2 ½ år	Sierra Leone	Freelance, Projekt Samtidsfestivalen: «Byens Ansigt»
S-kv	2 uger	Sverige/Etiopien	Andet arbejde som danser
S-kv	1 mdr.*	Etiopien	Småbørn
M-kv	3 mdr.*	Korea	Sygdom

Bilag 2b – Expressens elever 2005–

Navn	Alder	National/etnisk baggrund	Erfaring/interesse
K-kv	25 år	Syd-Korea	Erfaring med dans og alternativ performanceteknik
T-ma	21 år	Norge (opvokset i USA)	Interesseret i performance
M-kv	21 år	Norge/Tyrkien (½ af hver)	Erfaring med teater far folkehøjskole, interesseret i projektledelse
M-kv	19 år	Norge/Cameroun (½ af hver)	Erfaring fra teaterlinie, interesseret i gadeteater og performance
G-kv	25 år	USA	Studeret kunst, videoarbejde, interesseret i bevægelse
B-ma	19 år	Norge/Elfenbenskysten (½ af hver)	Interesseret i musik
B-ma	23 år	Irak (kurder)	Interesseret i skuespil
A-kv	23 år	Norge/Somalien (½ af hver)	Søgte filmuddannelse, interesseret i fysisk teater og dans

Navn	Alder	National/etnisk baggrund	Erfaring/interesse
B-ma	21 år	Norge/Nigeria (½ af hver)	Erfaring med musik, interesseret i tekstarbejde
T-kv	20	Norge (adopteret Colombia)	Erfaring med teater fra folkehøjskole, interesseret i bred teateruddannelse

* Disse elever blev optaget et år efter de øvrige.

Oplysningerne her stammer dels fra interview med samtlige elever, dels fra supplerende oplysninger fra Expressens ledelse.

Studieplan

Tema – 2003

Ritualer, myter og det hellige i teatret

Fast undervisning (gennem hele forløbet)

Stemmebrug (Eva Dons 03/04, Yngve Marcussen 05)

Scenekamp og plastik (Oddvar Helland 03/04)

Bevægelsestræning (Magnhild Fossum 03, Vilde Sparre Jansen 04/05)

Sang (og improvisation) (Vasukij Jayapalan, 03, Gjertrud Sand Lunde 03/04, Espen Amundsen 04, Benedicte Swengaard 05)

Dramatikundervisning (Nadir Guendouz)

Tekstformidling, fortolkning og diktion (Ann-Magritt Børresen)

Teaterteori og -historie (Siren Leirvåg)

Workshops

Første semester

Karakterudvikling gennem dyreskikkelser (Karine Munch).

Nycirkus (Tove Karoliussen og Siw Pedersen)

Musik for skuespillere (Malika Rasmussen og Andrea Austdal).

Skriveværksted (Jackie Cobham)

Praktisk analyse (Nadir Guendouz)

Teambuilding (Marie Louise Tank)

Andet semester

Det hellige teater og græske myter (Anna Lise Dal Pra)

Praktisk analyse (Nadir Guendouz)

Ritualer og guder (Maurice Vinçon)

Tredje semester

Skuespillerarbejde og film (Anwar Saab)

Myter og biomekanik (Torbjørn Gabrielsen)

Fjerde semester

Praktisk analyse – legender og mytologier – monologarbejde (Nadir Guendouz)

Film (Anwar Saab)

De marginaliserede (Anna Lisa Dal Pra)

Rejser og mytologier – lystrejser og nødrejser (Torbjørn Gabrielsen)

Workshop om Medea (Maurice Vinçon)

Gadeteater (Thomas Jansson i Stamsund)

Femte semester

(Der blev tilføjet et femte semester for det første hold p.g.a. startvanskeligheder.)

Projektarbejde og økonomi, ansøgninger (Jarl Solberg, Cliff Moustache og Ann-Magritt Børresen)

Rejser

Internasjonal Teaterfestival i Stamsund 2003, 2004, 2005.

Marseille – fire uger workshop med Maurice Vinçon

Cuba – studietur. Workshop med Alexis Ciaz de Villegas, ISA. Kort workshop med Wilfredo Candebat.

Forestillinger

2003

OSLO XL: Den pukkelryggede af Slawomir Wrozek. Børneforestillingen Stilhedens Rige ud fra temaet fabler og myter.

2004

Falstaff, frit efter Shakespeare

Tur retur, frit efter Dantes Inferno

Breathe out, danseforestilling

Bakgården av Spiro Scimone

2005

Fruen fra Havet af Ibsen

Tivoli – monologer af Dario Fo, Sara Kane, Julio

Borges, Kjell Askildsen

Kildemateriale

- Aslaksen, Ellen K. (1997a) Flerkulturelle tiltak i kultursektoren. Arbeidsnotat nr. 19. Norsk kulturråd – utredning, Oslo.
- Aslaksen, Ellen K. (1997b) Ung og lovende – 90-tallets unge kunstnere – erfaringer og arbeidsvilkår. Norsk kulturråd – rapportserien nr. 8, Oslo.
- Baklien, Bergljot & Krogh, Unni (2002) Evaluering av Mosaikk – et program under Norsk kulturråd. Norsk kulturråd – rapportserien 29, Oslo.
- Berg Simonsen, M. (1991) Innvandrerkultur. En utredning for Norsk kulturråd. Oslo.
- Berkaak, Odd Are (2002) Fri for fremmede – en evaluering av signalprosjekt Open Scene. Norsk kulturråd – notatserien 46, Oslo.
- Brahmachari, Shanti (2002) Mind the Gap! Scenekunst og kulturelt mangfold. Udkast til forprosjekt under Norsk kulturråd.
- Brahmachari, Shanti (2004) «Monokulturer eller kulturelt mangfold?» In: Meyer og Björkås (ed.), Risikozoner. Norsk kulturråd – rapportserien nr. 33, Oslo.
- Eeg, Camilla (2005) Prosjektlaboratoriet for scenekunst og kulturelt mangfold. Intern evaluering for Norsk kulturråd.
- Fock, Eva & Skot-Hansen, Dorte (2003) Brændstof til kulturen. København: Center for Kulturpolitiske Studier.
- Gran, Anne-Britt (2002) Mosaikk – når forskjellen forener. Evaluering av programmet for kunst og det flerkulturelle samfunn. Norsk kulturråd – rapportserien 28, Oslo.
- Hansen, Louise Ejgod (2004) «Hollandsk teaterpolitikk.» In: Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift nr. 2/2004.
- Langdalen, Jørgen (2005) Evaluering av Nordic Black Theatre. Delrapport i evalueringen av statsbudsjettets kap. 320, Oslo.
- Merwe, Willie L. van der (2004) «Multiculturalism and the humanities.» South African Journal of Higher Education, Vol. 18, No. 2 (p. 150–162).
- Meyer, Siri & Björkås, Svein (ed.) (2004) Risikozoner – om kunst, makt og endring. Norsk kulturråd – rapportserien nr. 33, Oslo.
- Norsk kulturråd – Årsmelding 2002, 2003, 2004. Tid för mångfald (2004) Mångkulturelt Centrum, Botkyrka.
- Desuden interne dokumenter fra Nordic Black Express:
- Programoversiger, års- og halvårsrapporter til Norsk kulturråd, ansøgninger til Norsk kulturråd, svar på ansøgninger, budget, medieomtale af Expressens arbejde, referater fra Expressens styregruppemøder 2003–2005 og deres «Egenevaluering» (2004).